

Брехливе життя дорослих
Елена Феранте

Джованна росла з переконанням, що в неї ідеальні батьки, які обожнюють її та одне одного. Аж раптом вона почула, як батько порівнює її зі своєю ненависною сестрою Вітторією. Як таке може бути? Ця жінка – монстр, ганьба та ворог їхньої родини. Тепер дівчинка прагне зустрітися з нею, аби впевнитися, що не має нічого спільного з тіткою. Це знайомство відкриває Джованні певні сімейні таємниці й таке чуже, поки що не зрозуміле життя дорослих. Зрада, розчарування в батьках, перше кохання та пристрасне бажання любити – рідний Неаполь перетворюється для неї на місце особистих перемог і поразок. Джованна прагне віднайти правду.

Елена Ферранте

Брехливе життя дорослих

© Edizioni e/o, 2019

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2021

Частина I

За два роки до того, як піти з дому, батько сказав матері, що я дуже негарна. Фразу цю він промовив півголосом у помешканні, яке батьки відразу після одруження придбали в Ріоне Альто^[1] - Ріоне Альто – район Неаполя на верхівці пагорба Вомеро, сусідує з елітним кварталом Вомеро. (Тут і далі прим. перекл.), у кінці вулиці Сан-Джакомо-дей-Капрі. Усе: вулички Неаполя, синє крижане лютневе світло, ці слова – немов застигло. А я тоді випорснула геть і досі біжу поковзом, навіть зараз, у цих рядках, які творять для мене якусь історію, хоча насправді у них немає нічого, геть нічого мого, нічого, що справді почалося чи справді добігло кінця – це всього лиш незрозуміле плетиво, і ніхто, навіть та, хто це пише, не знає, чи воно й справді містить реальну нитку оповіді, а чи є лиш виявом розкошланого, невитравного болю.

Я дуже любила свого батька, він був чоловіком лагідним і приязним. Мав вишукані манери – вони чудово пасували до його тендітного тіла, на якому одяг завжди здавався завеликим, і в моїх очах це надавало йому неповторної елегантності. Риси його обличчя були делікатні, і ніщо не порушувало гармонії: ні глибокі очі з довгими віями, ні бездоганної форми ніс, ні повні вуста. Він завжди говорив зі мною веселим тоном, незалежно від його та мого настрою, і не зачинявся у своєму кабінеті – він весь час щось вивчав, – поки не видобував з мене бодай однієї усмішки. Особливо його тішило моє волосся, але тепер мені важко згадати, коли саме він почав ним захоплюватися – можливо, коли мені було вже два або три роки. За мого дитинства наші розмови завжди були такими:

– Яке чудове волоссячко, таке м'яке і блискуче, подаруєш мені?

– Ні, воно мое.

– Не будь такою скупю.

– Якщо хочеш, можу тобі його позичити.

– Чудово, а потім я тобі його більше не віддам.

– Ти маєш своє.

– Свое я взяв у тебе.

– Неправда, ти мене дуриш.

– Подивись сама: воно було таке гарненьке, і я його у тебе вкрав.

Я перевіряла, але жартома – я знала, що він ніколи б його в мене не вкрав. І сміялася, аж заходилася сміхом – з ним мені було веселіше, ніж з матір'ю. Він завжди хотів у мене щось вкрати – вухо, ніс, підборіддя – мовляв, вони такі чудові, що він жити без них не може. Я страшенно любила цей його тон, він ненастанно доводив мені, що я йому конче потрібна.

Звісно, з усіма іншими батько так не повадився. Іноді, коли щось дуже його захоплювало, він вдавався до схвильованих і вельми вишуканих промов та нестримних виявів почуттів. У інших випадках він коротко обривав розмову такими точними, короткими й насиченими смислом фразами, що ніхто більше не знав, що йому відповісти. Ці дві його іпостасі дуже відрізнялися від того батька, якого любила я, і їх існування я відкрила, коли мені було сім чи вісім років. Саме тоді я почула, як він сперечається з друзями і знайомими, що іноді приходили до нас додому і вельми палко обговорювали питання, у яких я нічого не тямала. Я тоді переважно сиділа на кухні разом з матір'ю і майже не звертала уваги на колотнечу, яка розгорталася за кілька метрів. Але іноді мати теж зачинялася за роботою у своїй кімнаті. Тоді я гралася сама в коридорі або ж читала, все ж таки здебільшого читала, бо батько читав дуже багато, та й мати теж, а мені хотілося бути такою, як вони. Я не зважала на їхні суперечки і переставала гратися або читати тільки тоді, коли раптом западала тиша і лунав той чужий мені голос батька. З тієї миті у суперечці верховодив він, а я чекала, доки зібрання скінчиться, щоб переконатися, що він стане знов таким, як був – лагідним і люблячим.

Того вечора, коли батько вимовив цю фразу, він тільки-но дізнався, що в мене не все гаразд у школі. То було щось нове. З першого класу початкової школи я завжди добре вчилася і лише в останні два місяці почала занедбувати навчання. Але для батьків мої шкільні успіхи були дуже важливі, і коли я принесла перші погані оцінки, стривожилась насамперед мати.

– Що таке?

– Не знаю.

– Ти маеш учитися.

– Я й учуся.

– То в чому річ?

– Дещо я пам'ятаю, а дечого запам'ятати не можу.

– Учи, поки не запам'ятаєш усього.

Я вчилася аж до знемоги, але результати й далі розчаровували. Того пополудня мати якраз ходила поговорити з учителями і повернулася дуже засмучена. Вона мені не докоряла – батьки ніколи мені не докоряли. Лише зауважила: «Найбільше незадоволена вчителька математики, але вона сказала, що ти можеш, якщо захочеш». Тоді пішла до кухні готувати вечерю, а тим часом прийшов батько. Зі своєї кімнати я чула, як мати переповідає йому нарікання вчителів, і зрозуміла, що вона хоче виправдати мене змінами, пов'язаними з настанням підліткового віку. Та він перебив її тоном, яким зі мною не розмовляв ніколи – навіть з інтонаціями говірки, яка в нашому домі була суворо заборонена, – він сказав слова, про які, без сумніву, пошкодував:

– Підлітковий вік тут ні до чого – обличчям вона стає схожа на Вітторію.

Я впевнена: якби він знав, що я його чую, то ніколи б не говорив цим тоном, таким далеким від нашої звичної веселої легкості. Вони обоє думали, що двері до моєї кімнати зачинені, я завжди їх зачиняла, і не помітили, що хтось залишив їх відчиненими. Саме так, у дванадцять років, почувши голос свого батька, навмисно стишений, я дізналася, що стаю схожою на його сестру, жінку, в якій – я це чула, відколи себе пам'ятаю – досконало поєднувалися потворність і злоба.

Тут мені можна було б заперечити: «Ти перебільшуєш, батько твій не сказав дослівно: “Джованна бридка”. Це правда, йому не властиво було вимовляти такі брутальні слова. Але в той період я була дуже вразлива. Уже рік як у мене почалися місячні, груди аж надто випирали, і я цього соромилася, боялася, що від мене йде поганий запах, тому безперервно милася, йшла спати без настрою і без настрою прокидалася. У той час єдиною моєю розрадою і єдиною певністю в житті був той факт, що батько обожаював у мені все. Тому те його порівняння з тіткою Вітторією було гірше, ніж якби він сказав: «Колись Джованна була гарною, а тепер стала потворною». Ім'я Вітторії лунало у нас удома, наче ім'я якогось монстра, що опоганює й заражає кожного, кого торкнеться. Про неї я знала дуже мало, бачила її лише кілька разів, але – в тому-то й річ – пам'ятала з цих зустрічей тільки свої почуття огиди й страху. Ці огиду і страх навіювала мені не вона сама, у плоті й крові; її саму я зовсім не пам'ятала. Лякали мене огида та страх, що їх відчували до неї мої батьки. Батько завжди говорив про свою сестру недомовками, немов вона виконувала якісь осуду гідні обряди, які ганьбили її саму й накликали ганьбу на кожного, хто з нею знався. Натомість мати ніколи її не згадувала, ба навіть намагалася вгамувати вибухи чоловіка, немов боячись, що Вітторія, де б вона не була, почує їх і відразу прибіжить, долаючи гігантськими стрибками довгу й круту вулицю Сан-Джакомо-дей-Капрі, зумисне притягне із собою всі хвороби з розташованих поблизу лікарень, стрімко злетить у наше помешкання на сьомому поверсі, порозбиває всі меблі, вергаючи чорні блискавки з хмільних очей, і надає матері ляпасів, тільки-но вона спробує протестувати.

Звісно, я відчувала, що за цією напругою напевне криється ціла купа завданих і зазнаних кривд, але про сімейні історії я тоді мало що знала, та й не вважала ту жахливу тітку членом нашої родини. Вона була страхопудом мого дитинства, висохлим і лиховісним силуетом, наїженою тінню, яка чаїлася за рогами будинків, коли западала темрява. Тож як могло статися, що ось просто так, без жодних зайвих слів, я раптом дізналася, що обличчям стаю схожою на неї? Я? Я, яка досі вважала себе гарною і завдяки батькові гадала, що такою залишуся назавжди? Я, яка завдяки його постійним компліментам вірила, що маю чудове волосся, яка хотіла, щоб мене любили, бо він любив мене і весь час говорив про це, я, яка вже й так страждала від усвідомлення, що батьки мої раптом перестали бути задоволеними мною, і це їхнє незадоволення вже й так гризло мене, затьмарюючи все?

Я чекала, що скаже мати, але її реакція мене не потішила. Хоч вона й ненавиділа всіх чоловікових родичів і відчувала огиду до зовиці, як відчують огиду до ящірки, що пробігає по голій нозі, вона не відповіла йому обуреним вигуком: «Ти здурів, між моєю донькою і твоєю сестрою немає нічого спільного!» Вона обмежилася слабким, коротким запереченням: «Та що ти кажеш, це не так». Я підбігла до дверей своєї кімнати й зачинила їх, щоб не почути чогось іще гіршого. Тоді я мовчки заплакала і перестала плакати лиш тоді, коли батько гукнув – цього разу лагідним голосом – що вечеря готова.

Витерши сльози, я пішла до них у кухню і, утупившись поглядом у тарілку, була змушена витерпіти цілу низку корисних порад, як покращити свою успішність у школі. Відтак я знову почала вдавати, що роблю уроки. А батьки вмостилися перед телевізором. Мені боліло, і біль не хотів ані відступати, ані слабшати. Чому батько вимовив ці слова, чому мати не дала йому рішучої відсічі? Був це наслідок їхнього незадоволення моїми поганими оцінками чи тривога, не пов'язана зі школою, яка виникла в них ще бозна-коли? А насамперед: чи він, саме він вимовив ці нестерпні слова через хвилину прикрість, яку я йому справила, а чи його гострий погляд людини, яка бачить і знає все, розгледів ознаки мого майбутнього зіпсуття, симптоми недуги, яка розвивалася і засмучувала його, супроти якої він не знав, як діяти? Цілу ніч я була в розпачі. Вранці вирішила, що врятуватись я можу, тільки якщо побачу, яким насправді є обличчя тітки Вітторії.

Була то непроста справа. У такому місті, як Неаполь, населеному розгалуженими родинками, які попри всі сімейні чвари, іноді навіть криваві, ніколи насправді не палили всіх мостів, батько мій, навпаки, жив абсолютно окремо, немовби не мав кровних родичів, немовби сам себе породив. Звісно, я часто стикалася з батьками матері та її братом. Усі вони були особами приязними, дарували мені чимало подарунків, і поки дідусь з бабусею

не повмирали – першим помер дідусь, а через рік і бабуса, їхній несподіваний відхід у засвіти збурих мене, а мати плакала, як плакали ми, дівчатка, коли нам було боляче – і поки дядько не виїхав працювати кудись далеко, наші зустрічі з ними були частими і радісними. Натомість про кривих мого батька я не знала нічого. Вони з'являлися в моєму житті нечасто, з нагоди чийогось шлюбу або похорону, і все це відбувалося в атмосфері такої фальшивої приязності, що ці обов'язкові ритуали – привітайся з дідусем, поцілуй-но тітку – ніякого почуття, крім незручності, у мене не викликали. Тож до цих родичів особливого інтересу я не мала, зокрема тому, що після цих зустрічей батьки мої нервувалися і за обопільною згодою швидко забували про них, немов їх примусили взяти участь у якійсь дешевій мізансцені.

Крім того, слід відзначити, що матрина рідня жила у конкретному місці з бентежною назвою «Музей» – вони були дідусь і бабуса з Музею – тоді як місце, де жили родичі батька, було невизначене й безіменне. Достеменно я знала тільки одне: ідучи до них, треба було спускатися вниз, щораз нижче й нижче, у найнижчий низ Неаполя, а дорога була така довга, що мені здавалося, ніби ми і батькова рідня живемо в різних містах. І довгий час я вважала це правдою. Наш дім був у найвищій частині Неаполя, тому куди б ми не йшли, завжди доводилося спускатися вниз. Батько й мати залюбки спускалися лише до району Вомеро або ж, уже не так охоче, до дому дідуса й бабусі біля Музею. Їхні друзі мешкали переважно на вулиці Суареса, площі Артісті, на вулицях Луки Джордано, Скарлатті, Чімарози – усі ці місця були мені добре відомі, бо там жило й багато моїх однокласників. Не кажучи вже про те, що всі вони вели до парку Флоридіана, а я любила це місце. Мати гуляла там зі мною на сонці та свіжому повітрі, ще коли я була немовлям, і там же я провела чимало приемних годин з моїми подругами з раннього дитинства, Анджелою та Ідою. Лише після позначених цими топонімами місць, кожне з яких тішило око рослинами, морськими краєвидами, садками, квітами, дитячими іграми і добрими манерами, починався справжній спуск, який для батьків моїх був неприємним. Вони спускалися вниз щодня – ішли на роботу або по закупи, а батько ще й на різні зустрічі та дискусії, пов'язані з його науковою діяльністю – переважно фунікулером, до кварталу К'яя, до вулиці Толедо, а звідти прямували до площі Плебішіто, до Національної бібліотеки, до брами Портальба і вулиць Вентальєрі та Форіа, максимум до площі Карла III, де був ліцей, у якому викладала моя мати. Ці топоніми, які часто лунали з вуст батьків, я теж добре знала, але вони не часто брали мене з собою, тому назви ці не викликали у мене того ж почуття щастя. Я дуже мало знала про місто поза районом Вомеро, а що далі в бік рівнини, то більш незнайомим воно мені здавалося. Тому цілком природно, що ті місця, де мешкала батькова рідня, набули в моїх очах рис дикого, ще не дослідженого світу. У моїх уявленнях вони не тільки не мали назви, але й, як не раз натякали батьки, до них було важко дістатися. Щоразу, коли доводилося туди йти, батьки мої, зазвичай сповнені енергії та добрих намірів, ураз ставали вкрай знеможеними і нервовими. Я була ще мала, але їхня напруженість і перемовки – завжди ті самі – закарбувалися мені в пам'яті.

– Андре?, – казала мати стомленим голосом, – одягайся, треба йти.

Але він далі читав, підкреслюючи щось у книжці тим самим олівцем, яким писав у зошиті, що лежав збоку.

– Андре, вже пізно, вони сердитимуться.

– А ти вже готова?

– Готова.

– А мала?

– І мала теж.

Тоді батько залишав розгорнуті книжки та зошити на бюрку, одягав чисту сорочку і святковий костюм. Але він був мовчазний і напружений, немов повторював подумки репліки тієї ролі, яку йому неминуче доведеться грати. Тим часом мати, зовсім не готова виходити, знов і знов перевіряла свій вигляд, а також вигляд мій та мого батька, немов тільки належно одягнувшись, ми можемо мати певність, що всі трое повернемось додому живі та здорові. Одне слово, було очевидно, що в тих випадках вони вважали, що мають боронитися від певних місць і людей, про яких вони мені не говорили нічого, щоб не бентежити. Та я однаково відчувала, а точніше, впізнавала незвичну тривогу, яка була завжди, і то був, мабуть, єдиний тривожний спогад за все мое щасливе дитинство. Непокоїли мене такі фрази, вимовлені якимсь – не знаю, як це сказати – розладнаним тоном:

– Прошу тебе, коли Вітторія щось таке скаже, вдавай, ніби не чуєш.

– Тобто, коли вона викидатиме коники, я маю мовчати?

– Авжеж, пам'ятай, що з нами Джованна.

– Гаразд.

– Не треба казати «гаразд», а потім чинити навпаки. Доклади трохи зусиль. Побудемо там пів годинки і повернемось додому.

Майже нічого з цих візитів мені не запам'яталося. Гомін, спека, неуважні поцілунки в чоло, розмови говіркою, від усіх присутніх неприємно пахло – мабуть, через страх. Атмосфера ця з роками переконала мене, що батькові родичі – у моїй уяві вони були огидними, вульгарними, гавкучими постатями, а найчорнішою, найвульгарнішою з них була тітка Вітторія – становлять якусь небезпеку, хоча важко було зрозуміти, у чому небезпека ця полягає. Може, місце, де вони мешкали, вважалось небезпечним? Небезпечними були всі: дідусь із бабусею, тітки з дядьками, двоюрідні брати і сестри – чи лише тітка Вітторія?

Єдиними, хто щось про це знав, були мої батьки, і коли тепер я відчула потребу дізнатися, яка з себе моя тітка, що вона за людина, мені довелося б звернутися до них, аби щось зрозуміти. Але навіть якби я почала їх розпитувати, що я могла б дізнатися? Вони або відкараскалися б від мене якоюсь добродушною відмовою – хочеш побачити тітку, хочеш піти до неї, але навіщо тобі це? – або ж стривожилися б і намагалися б узагалі її не згадувати. Тому я подумала, що для початку варто б знайти її фото.

4

Я скористалася з того, що якимось пополудні обох батьків не було вдома, і почала нишпорити у шафі в їхній спальні, де мати тримала альбоми з гарно впорядкованими світлинами – її, мого батька і моїми. Альбоми ці я знала напам'ять, бо часто гортала їх – вони були літописом їхніх стосунків і моїх майже тринадцяти років життя. Я вже знала, що там чомусь було багато материних родичів, а батькових дуже мало, і серед них не було тітки Вітторії. Але я пам'ятала, що десь там у шафі лежала також стара металева коробка, в якій зберігались невпорядковані фотографії моїх батьків, якими вони були до їхнього знайомства. Їх я переглядала дуже рідко і завжди тільки разом з матір'ю, тому сподівалась знайти там якісь тітчині світлини.

Я витягла коробку з дна шафи, але перед тим вирішила ще раз сумлінно переглянути альбоми з фотографіями батьків – вони фігурували то як наречені, то як насуплені молоді під час весілля з нечисленними гістьми, то як завжди щаслива пара, і врешті там були й мої фото, фото їхньої доньки, яку фотографували непомірну кількість разів, від народження до сьогоднішнього дня. Я уважно роздивилася насамперед світлини з весілля. Батько був одягнений у темний, явно пом'ятий костюм, і в кожному кадрі видно було, який він набурмосений; поруч з ним стояла мати з легким зворушенням на обличчі, на собі вона мала не весільну сукню, а кремовий костюм, голова покрита такого ж кольору серпанком. Я знала, що серед тридцятьох з гаком гостей було кілька їхніх друзів з Вомеро, з якими вони досі зналися, та рідня з матиного боку, разом з хорошими дідусем та бабусею з Музею. Але я все одно вдивлялась у світлини, сподіваючись побачити бодай десь у глибині якусь постать, у якій я, не знаю яким чином, могла б упізнати жінку, якої геть не пам'ятаю. Та дарма. Тоді я взялася за коробку і, доклавши чимало зусиль, таки відчинила її.

Я висипала вміст коробки на ліжку, фотографії були чорно-білі. Світлини з їхньої юності лежали зовсім безладно: мати – весела посеред однокласників, зі своїми подругами-однолітками, на морі, на вулиці, граційна і добре вдягнена, – перемішалася з батьком, завжди замисленим, завжди самотнім, у штанях з випханими коліньми і піджаках із закороткими рукавами, жодного його фото під час відпочинку не було. Фотографії з

дитинства та підліткового віку натомість були покладані у два конверти – родина матері і родина батька. «На світлинах батькової рідні, – сказала я собі, – напевно буде й тітка», – і взялася переглядати їх одна за одною. Їх було не більше двадцяти, і мене тут-таки вразило, що на кількох з них поруч з моїм батьком, який поставав хлопчиком чи підлітком разом зі своїми батьками чи родичами, яких я ніколи не бачила, був чорний прямокутник, замальований фломастером. Я відразу зрозуміла, що той рівненький прямокутник був ділом його рук, здійсненим нещадно й потаємно. Я уявила, як під лінійку, що лежить у нього на бюрку, він замикає у цій геометричній фігурі частину фото, а тоді ретельно заштриховує її фломастером, пильнуючи, щоб не вийти за встановлені межі. Яка скрупульозна праця! Сумнівів я не мала: чорнота цих прямокутників видаляла зі світлини тітку Вітторію.

Я довго не знала, що робити. Врешті наважилась, знайшла в кухні ніж й легенько пошкребла невеликий шматочок заштрихованої батьком частини фотографії. Та невдовзі побачила, що знизу з'являється тільки білість паперу. Я занепокоїлась і зупинилась. Я добре знала, що йду проти волі батька, і мене лякали дії, які могли остаточно позбавити мене його любові. Тривога ще більше зросла, коли в глибині конверта я знайшла єдину світлину, де він був не хлопчиком чи підлітком, а юнаком, який – а це траплялось дуже рідко на фотографіях до знайомства з моєю матір'ю – усміхався. Там він був зображений у профіль, з веселим поглядом, з рівними білосніжними зубами. Але усмішка ця і веселість не зверталися ні до кого. Поруч з ним були аж два рівненькі чорні прямокутники, дві труни, у які він – безперечно, набагато пізніше, ніж було зроблене це фото – помістив тіло своєї сестри і ще бозна-кого.

Я дуже довго вдивлялася в цю світлину. Батько стояв на вулиці, одягнений у картату сорочку з короткими рукавами – мабуть, було літо. У нього за спиною виднівся вхід у якусь крамницю, з вивіски у кадр потрапили лише літери – РІЯ, а під ними – вітрина, але незрозуміло було, що на ній виставлено. Біля темної плями виднів дуже білий, чітко окреслений стовп. Крім того, фотограф вловив і довгі тіні, одна з яких була, очевидно, тінню жіночого тіла. Прагнучи будь-що викреслити людей, які стояли поруч з ним, батько залишив їхні тіні на хіднику.

Я знов узялася легенько зішкрібати фарбу з прямокутника, але зупинилася, побачивши, що й тут проступає лиш білий папір. Почекала кілька хвилин і знов почала шкребти. Шкребла я легенько, чула свій віддих у тиші помешкання. Остаточно зупинилася тільки тоді, коли у тому місці, де колись була голова Вітторії, залишилась лиш невелика плямка, і незрозуміло було, чи це рештки чорнила з фломастера, чи фрагмент її вуст.

Я все прибрала за собою, але жаска ймовірність того, що я схожа на батькову сестру, яку він викреслив з фото, зачала у мене під шкірою. Тим часом я ставала дедалі неухважнішою, дедалі більше зростала моя нехоть до школи, і це мене лякало. А я ж прагнула знову стати відмінницею, якою була ще кілька місяців тому. Для моїх батьків це було дуже важливо, я навіть подумала, що якщо знов отримуватиму найвищі оцінки, це поверне мені вроду і добру вдачу. Але мені це не вдавалося, на уроках я ловила гав, а вдома марнувала час перед дзеркалом. Ба більше, розглядання себе у дзеркалі стало моєю манією. Я хотіла зрозуміти, чи й справді з мого тіла проступає тітка, а що я не знала, яка вона з себе, то врешті почала шукати її в кожній рисі своєї зовнішності, яка зазнавала якихось змін. І так на перший план виходили риси, на які я досі не звертала жодної уваги: дуже густі брови, занадто малі очі, карі й без блиску, надміру високе чоло, тонке волосся – зовсім не гарне, чи, може, тепер вже не гарне, – яке липнуло до черепа, великі вуха з важкими мочками, коротка верхня губа з огидним темним пушком, товста нижня губа, схожі на молочні зуби, загострене підборіддя, а ніс, ох, мій ніс, як він непристойно пнувся, видовжуючись до дзеркала; якими темними були печери між перегородкою і крилами носа. Чи були це риси тітки Вікторії, а чи мої й тільки мої? Чого мені чекати – я погарнішаю чи стану бридка? А мое тіло, моя довга шия, тонка, мов нитка павутини, мої рівні кістляві плечі, мої груди з темними пипками, які дедалі більше роздувалися, мої худі, занадто довгі ноги, які доходили мені аж до пахв – то була я чи передвістя моєї тітки у всьому її жахитті?

Я вивчала себе і водночас спостерігала за батьками. Мені так пощастило, кращих батьків годі знайти. Вони були прекрасні й кохали одне одного з юності. Я небагато знала про їхню історію, лише те, що вони розповідали самі: батько – зі звичним веселим спокоєм, а мати – мило і душевно. Їм завжди було так приємно піклуватися одне про одного, що завести дитину вони вирішили відносно пізно, хоч одружилися дуже юними. Я народилася, коли матері було тридцять років, а батькові – трохи більше тридцяти двох. Мене зачали посеред тисячі тривог, які мати висловлювала вголос, а батько тримав про себе. Вагітність проходила важко, пологи – 3 червня 1979 року – були безконечною мукою, а перші два роки мого життя на практиці довели, що моя поява на світ сильно ускладнила їм життя. Турбуючись про майбутнє, батько, викладач історії та філософії у найпрестижнішому неаполітанському ліцеї, досить відомий у місті інтелектуал, якого любили учні, а він присвячував їм не тільки свої ранки, а й цілі пополудні, почав хоч-не-хоч давати приватні уроки. Натомість мати, яка викладала латину і грецьку в ліцеї на площі Карла III і вчитувала верстки любовних романів, занепокоєна моїми нічними плачами, вічними почервоніннями і болями в животі, пережила довгу депресію і стала поганою викладачкою та дуже неуважною коректоркою. Оце такого клопоту я їм наробила, лише народившись. Але згодом я стала тихою і слухняною дитиною, і вони поступово оговталися. Скінчився той період, коли вони обоє витрачали весь свій час, марно намагаючись уберегти мене від лих, які чигають на всіх людських істот. Вони віднайшли рівновагу, і завдяки цьому, хоч любов до мене завжди була на першому місці, друге місце знов зайняли батькові студії і материн підробіток. То що ж тут сказати? Вони любили мене, а я любила їх. Батько в моїх очах був надзвичайною людиною, а мати – дуже лагідною жінкою, й обоє вони були

єдиними виразними постатями у світі, де у всьому іншому панував хаос.

Хаос, частиною якого була і я. Іноді здавалося, ніби всередині мене розгортається бурхлива боротьба між батьком та його сестрою, і я хотіла, щоб у цій боротьбі переміг він. «Звісно, – міркувала я, – Вітторія вже одного разу перемогла, після мого народження, коли якийсь час я була дитиною примхливою; але потім, – думала я з полегкістю, – я стала чемною, а значить, її можна прогнати геть». Так я намагалася заспокоїти себе, а щоб почуватися сильнішою, шукала у собі риси своїх батьків. Але вечорами, перед тим як вкластися до ліжка, я вкотре дивилась на себе у дзеркало і мені здавалося, що я давно їх утратила. Мое обличчя мало перебрати найкращі риси їх обох, а натомість у ньому проступало лице Вітторії. Мое життя мало бути щасливим, а натомість починався нещасливий період, і я більше не тішилася з того, що відчуваюся так само, як почувалися раніше і тепер відчуваються вони.

6

У певний момент я спробувала зрозуміти, чи сестри Анджела та Іда, мої щирі приятельки, помітили у мені якесь погіршення і чи насамперед Анджела, моя однолітка (Іда була на два роки молодша), теж змінюється на гірше. Мені потрібен був оцінний погляд, і я подумала, що можу на них розраховувати. Нас виховували однаково, наші батьки були друзями десятки років і мали однакові погляди. Тобто ми всі три не були хрещені, усі три не знали молитов, усі три в ранньому віці отримали інформацію про функціонування нашого організму (ілюстровані книжки, навчальні мультфільми), усі три знали, що треба пишатися тим, що ми народилися дівчатками, усі три пішли до першого класу початкової школи не у шість, а у п'ять років, усі три завжди поводитись розважливо, усі три мали в голові густе плетиво корисних порад, як уникнути пасток Неаполя та світу, усі три будь-якої миті могли звернутися до батьків, щоб задовольнити свою цікавість, усі три дуже багато читали, усі три, врешті, відчували мудру зневагу до звичаїв і смаків наших однолітків, хоча, під спонукою наших вихователів, ми дуже багато знали про музику, фільми, телепрограми, співаків, акторів і потай хотіли стати славетними акторками та мати фантастичних наречених, з якими ми могли б довго цілуватися й пеститися. Звісно, тісніше я дружила з Анджелою, Іда була ще мала, але не раз дивувала нас, бо читала навіть більше, ніж ми, і писала вірші та оповідання. Тому, як я пам'ятаю, між нами не було незгод, а якщо щось і траплялося, ми вміли щиро поговорити й помиритися. Тож я вважала їх надійними свідками і кілька разів обережно їх розпитала. Але вони не сказали нічого неприємного, навпаки, дали мені високу оцінку, та й я, зі свого боку, вважала їх щораз привабливішими. Вони були так добре збудовані, немов вирізьблені, що, бачачи їх, я щоразу відчувала потребу наблизитись до їхнього тепла, обнімала й цілувала їх, ніби прагнучи злитися з ними. Але якось увечері, коли я була в досить пригніченому настрої, вони прийшли разом з

батьками до нас на вулицю Сан-Джакомо-дей-Капрі, і все ускладнилося. Я все бачила в похмурих барвах. Мені здавалося, що я геть недоладна – висока, худа, бліда, що кожне мое слово і порух віддають вульгарністю, тому була схильна вбачати натяки на свій занепад навіть там, де їх не було. До прикладу, Іда спитала, вказуючи на мої туфлі:

– Вони нові?

– Ні, вони в мене вже давно.

– Щось не пам'ятаю.

– Що тут не так?

– Нічого.

– Якщо ти їх помітила зараз, це значить, що зараз щось не так.

– Зовсім ні.

– У мене занадто худі ноги?

Ми далі отак сперечалися – вони заспокоювали мене, а я прискіпувалась до слів, намагаючись зрозуміти, чи вони кажуть це серйозно, а чи за добрими манерами приховують погане враження від мене. Втрутилася мати, сказавши мляво: «Джованно, годі, твої ноги не худі», – тоді я засоромилась і враз замовкла. Костанца, мати Анджели та Іди, наголосила: «Твої щиколотки просто чудо», – а Маріано, їхній батько, сміючись, вигукнув: «Чудові стегенця, якби приготувати їх у духовці з картоплею, була б смакота!» І на цьому він не зупинився, далі сміявся з мене, безперервно жартував, адже вважав, що зможе розвеселити навіть поховальну процесію.

– Що діється нині з цією дівчинкою?

Я похитала головою, мовляв, нічого зі мною не діється, й спробувала всміхнутися йому, але мені не вдалося, його намагання бути дотепним нервувало мене.

– Оце так кучма, це що, сорговий віник?

Я знов заперечно похитала головою, але цього разу не зуміла приховати роздратування – він поведився так, ніби мені досі шість років.

– Це ж комплімент, любя: сорго – рослина дебелиа, трохи зелена, трохи червона і трохи чорна.

Я похмуро бовкнула:

– Я ані дебели, ані зелена, ані червона, ані чорна.

Він розгублено втупився в мене, всміхнувся і звернувся до своїх доньок:

– Чого це Джованна така непривітна?

Я ще похмуріше відказала:

– Я не непривітна.

– Непривітна – це не образа, це ознака певного настрою. Знаєш, що це значить?

Я мовчала. Він знову звернувся до доньок, вдаючи зневіру:

– Вона не знає. Ідо, скажи їй.

Іда неохоче мовила:

– Це значить, що в тебе кисле обличчя. Він мені теж це каже.

Таким уже був Маріано. Він знався з моїм батьком ще з університету, а оскільки вони ніколи не втрачали одне одного з виду, він завжди був присутній у моєму житті. Трохи обважнілий, голомозий, синьоокий, він ще змалечку вражав мене своїм занадто блідим і дещо одутлим обличчям. Коли він показувався у нас удома, а бувало це частенько, то годинами теревенив з батьком, вкладаючи в кожну фразу ідке незадоволення, яке мене нервувало. Він викладав в університеті історію й постійно дописував до одного престижного неаполітанського часопису. Вони з татом повсякчас сперечалися, і хоч ми, дівчатка, майже нічого не розуміли з того, про що вони говорили, ми виростили з переконанням, що вони поставили перед собою якесь дуже складне завдання, яке вимагало вивчення і зосередження. Але Маріано не обмежувався, як мій батько, тим, щоб дні і ночі проводити над дослідженнями, він голосно таврував численних ворогів – людей з Неаполя, Рима та інших міст, – які не давали їм обом добре виконувати свою роботу. Ми з Анджеєю та Ідою, хоча й не могли ще скласти власну думку, завжди почувалися на боці наших батьків і були налаштовані проти тих, хто бажав їм лиха. Але насправді з усіх їхніх балачок нас змалку цікавили лише лайливі говіркові слова, які Маріано кидав на адресу відомих у той час людей. Адже нам трьом – а насамперед мені – було заборонено не тільки лаятися, а й взагалі вимовляти бодай слово неаполітанським діалектом. Заборона ця була марною. Батьки наші, які ніколи нічого нам не забороняли, були поблажливі навіть тоді, коли доводилося таки щось нам забороняти. Тому ми, граючись, тихенько повторювали між собою імена й прізвища ворогів Маріано, супроводжуючи їх підслуханими непристойними епітетами. Але якщо Анджею з Ідою вважали ці батькові

словечка просто кумедними, я не могла позбутися враження, що у них є щось злісне.

Хіба у його жартах не було незичливості? Хіба не вчувалася вона й того вечора? Я непривітна, у мене кисле обличчя, я схожа на сорговий віник? Маріано всього лиш жартував, чи, жартуючи, говорив гірку правду? Ми сіли за стіл. Дорослі почали занудні розмови про якихсь своїх друзів, які збиралися перебратися до Рима, а ми мовчки нудьгували, сподіваючись, що вечір швидко скінчиться і ми зможемо втекти у мою кімнату. Весь час мені здавалося, що батько зовсім не сміється, мати ледь усміхається, Маріано сміється багато, а його дружина Костанца сміється хоч небагато, зате смачно. Може, моїм батькам не так весело, як батькам Анджели та Іди, бо я їх засмучую? Їхні друзі задоволені своїми доньками, а вони мною вже ні. Я була непривітна, непривітна, непривітна, і, бачачи мене такою за столом, вони не могли віддаватися веселошам. Якою серйозною була моя мати – і якою гарною та щасливою була мати Анджели та Іди. Мій батько саме наливав їй вина і говорив щось з лагідним спокоєм. Костанца викладала італійську і латину, її дуже заможні батьки дали їй чудову освіту. Вона була така вишукана, що іноді здавалося, ніби моя мати щосили намагається наслідувати її, і я, майже того не помічаючи, роблю те саме. Як це можливо, що така жінка обрала собі такого чоловіка, як Маріано? Пишнота прикрас і барви суконь, які завжди чудово їй пасували, сліпили мене. Якраз попередньої ночі мені снилося, ніби вона кінчиком язика любовно лиже мені вухо, мов кішка. Сон цей розрадив мене, вселив певне відчуття фізичного комфорту, яке й після пробудження кілька годин давало почуття безпеки.

Тепер, сидячи за столом поруч з нею, я сподівалася, що її добрий вплив прожене мені з голови слова її чоловіка. Проте слова ці лунали в голові впродовж усієї вечірки — волосся робить мене схожою на сорговий віник, обличчя в мене кисле, – підсилюючи мою нервозність. Я весь час вагалася між бажанням розважитись, шепочучи Анджелі на вухо непристойні слова, та дискомфортом, який нікуди не зникав. Скінчивши їсти солодке, ми залишили батьків теревенити, а самі зачинились у моїй кімнаті. Там я навпростець спитала Іду:

– У мене кисле обличчя? Як гадаєте, я стаю бридкою?

Вони презирнувшись і майже одночасно відповіли:

– Зовсім ні.

– Скажіть правду.

Я помітила, що вони вагаються, тоді Анджела наважилася:

– Трішечки, але не зовні.

– Зовні ти гарна, – наголосила Іда, – трішки негарною роблять тебе твої переживання.

Анджела сказала, цілючи мене:

– Зі мною теж так буває: коли я переживаю, то стаю негарною, але потім це минає.

7

Цей зв'язок між переживаннями і бридкістю несподівано заспокоїв мене. Іноді бридкість зумовлюється прикриттями – так сказали Анджела з Ідою, – а коли вони минають, знову стаєш гарною. Я хотіла в це вірити і намагалась проживати дні безтурботно. Але примусити себе до безтурботності я не могла, голова моя раптом затуманювалася, і нав'язливі думки поверталися. Моя ворожість до всього зросла, її годі було прогнати вдаваною добротливістю. Швидко я дійшла висновку, що мої переживання насправді не минуці, може, то й не переживання, а лихі почуття, які заповнили мої жили.

Не те що Анджела з Ідою брехали мені, вони були на це нездатні, адже нас учили, що брехати не можна. Говорячи про той зв'язок між бридкістю та переживаннями, вони, мабуть, мали на увазі себе, свій досвід, і вжили слова, якими Маріано – наші голови були вщерть заповнені фразами, підслуханими у батьків – за якихсь обставин заспокоював їх. Але Анджела з Ідою не були мною. У родині Анджели та Іди не було ніякої тітки Вітторії, про яку їхній батько – їхній батько – міг би сказати, що вони стають подібними на неї. Якось вранці у школі я раптом відчула, що ніколи знов не буду такою, якою мене хотіли бачити батьки, і жорстокий Маріано помітив це, мої подруги знайдуть собі відповідніше товариство, а я залишуся сама.

Я почувалася пригніченою, а в наступні дні дискомфорт мій став іще більшим, і єдиним, що якось потішало мене, було те, що я весь час терла себе між ногами, одурманюючись насолодою. Але це було так принизливо – забуватися таким чином, і потім мене ще більше опосідало незадоволення, а іноді й огида. Я зберегла дуже приємний спогад про ігри з Анджелою, коли ми лягали на диван у мене вдома, перед увімкненим телевізором, одна напроти другої, сплітали ноги і мовчки, не домовляючись, не встановлюючи жодних правил, садовили між ластками трусів ляльку, а тоді без жодного збентеження починали тертися об неї, сильно притискаючись до іграшки, яка здавалася живою і щасливою. То були інші часи, тепер я не сприймала цю насолоду як приємну гру. Після цього я була вся спітніла і почувалася ще неоковирнішою. І так день за днем мене знов опановувало невідпорне бажання стежити за своїм обличчям, і я з іще більшою впертістю стала проводити довгі години перед дзеркалом.

Усе це повернуло в дивний бік: розглядаючи свої риси, у яких я вбачала вади, я захотіла

виправити їх. Вдивляючись в обличчя, я розтягувала його так і сяк та й думала: ну ось, якби лиш я мала отакий-от ніс, отакі-от очі, отакі-от вуха, я була б досконала. Усі ці незначні маніпуляції вселяли в мене сум і ніжність. «Бідолашка, – думала я, – як тобі не пощастило». І мене раптом охоплювало зворушення перед власним відображенням, і якимось я навіть поцілувала його в уста, безутішно думаючи, що ніхто ніколи мене не поцілує. І я почала діяти. Поступово я перейшла від отупілого розглядання себе цілими днями у дзеркалі до потреби підправити себе, немов я була шматком якогось високоякісного матеріалу, пошкодженим невправним робітником. Це таки я – ким би я не була – тому мені треба зайнятися цим обличчям, цим тілом, цими думками.

Якось у неділю вранці я спробувала вдосконалити себе косметикою матері. Але коли вона зазирнула в мою кімнату, то зі сміхом сказала: «Ти схожа на карнавальну маску, треба якось інакше». Я не заперечила, не стала себе захищати, а якомога покірніше спитала:

– Навчиш мене фарбуватися так, як ти?

– Для кожного обличчя потрібен свій макіяж.

– Я хочу бути така, як ти.

Їй це було приємно, вона обсипала мене компліментами і взялася дуже старанно підфарбовувати мене. Ми чудово провели час, багато жартували й сміялися. Загалом вона була мовчазна і дуже стримана, але зі мною – тільки зі мною – завжди була готова знову стати дитиною.

Якоюсь миті з'явився батько зі своїми газетами, побачив, як ми розважаємося, і зрадів.

– Які ви красиві, – мовив він.

– Справді? – спитала я.

– Сто відсотків, ніколи не бачив таких розкішних жінок.

І зачинився у своїй кімнаті – у неділю він читав газети, а потім віддавався своїм студіям. Але коли ми з матір'ю залишились самі, вона, немов ці кілька хвилин були сигналом, спитала своїм звичним утомленим голосом, у якому ніколи не було ноток роздратування чи страху:

– Навіщо ти зазирала в коробку зі світлинами?

Мовчанка. Отже, вона помітила, що я нишпорю в її речах. Помітила, що я намагалась витерти фарбу фломастера. Відколи вона це знає? Мені не вдалося стримати плачу, хоч я щосили опиралася сльозам. «Мамо, – сказала я, схлипуючи, – я хотіла, я думала, я

гадала...» – але мені не вдалося сказати, що саме я хотіла, думала, гадала. Мене почало трусити, сльози знай лилися, а мати ніяк не могла заспокоїти мене, навпаки, тільки-но вона кидала якісь слова, усміхаючись із розумінням – не треба плакати, просто попроси мене чи тата, зрештою можеш дивитися ці фото, коли хочеш; ну чому ти плачеш, заспокойся – я починала ревіти ще дужче. Урешті вона взяла мої руки у свої і сама спокійно сказала:

– Що ти шукала? Фотографію тітки Вітторії?

8

Тоді я зрозуміла, що батьки знають, що я чула їхні слова. Вони, мабуть, довго про це говорили, може, навіть радилися з друзями. Батько, безперечно, дуже засмутився, і дуже ймовірно, що саме він доручив матері переконати мене, нібито слова, які я підслухала, мали інший сенс, не той, що міг мене зранити. Усе напевно було саме так, материн голос був дуже ефективним у таких операціях латання стосунків. У неї ніколи не траплялося вибухів гніву чи роздратування. Коли, до прикладу, Костанца кепкувала з неї через те, що вона марнує стільки часу, готуючись до занять і редагуючи солодкаві романи, іноді переписуючи цілі сторінки, вона відповідала завжди рівним, чистим голосом, без жодної уїдливості. І хоч іноді вона їй говорила: «Костанцо, у тебе купа грошей, і ти можеш робити, що хочеш, а я мушу надриватися на роботі», – вона вміла висловити це м'яко, без очевидних претензій. То ж хто краще від неї міг виправити помилку? Коли я заспокоїлася, вона звичним голосом сказала: «Ми любимо тебе», – і повторила це кілька разів. Тоді почала говорити мені те, чого досі не говорила. Пояснила, що вони з батьком багато чим пожертвували задля того, щоб стати тими, ким вони є. Тихим голосом вона сказала: «Я не нарікаю, батьки дали мені те, що могли, ти ж знаєш, які вони лагідні й люблячі, це помешкання ми колись купили з їхньою допомогою; але дитинство твого батька, його юність і молодість були справді важкими, бо він не мав нічого, мусив дряпатися на цю гору голими руками і ногами, і труднощі не закінчилися, вони ніколи не закінчуються, завжди якась буря скидає тебе вниз, і мусиш усе починати спочатку». Тоді вона нарешті дійшла до Вітторії і сказала мені, що, поза всякими метафорами, тією бурею, яка намагалася скинути батька вниз, була саме вона.

– Вона?

– Так. Сестра твого батька – жінка заздрісна. І заздрить вона не так, як може заздрити кожен, заздрість її дуже підла.

– Що ж вона таке зробила?

– Багато що. Але насамперед вона ніяк не хотіла змиритися з успіхами твого батька.

– Тобто?

– З його життєвими успіхами. Їй нестерпно, що він докладав зусиль, навчаючись у школі та університеті. Їй нестерпний його розум. Те, чого він досяг. Вища освіта. Робота, наш шлюб, його студії, пошана, якою його оточують, наші друзі, ти.

– І я теж?

– Аякже. Кожна річ чи особа в нашому житті є для Вітторії чимось на кшталт особистої образи. Але найбільше її ображає саме існування твого батька.

– Ким вона працює?

– Служницею, ким вона ще може працювати, якщо скінчила тільки п'ять класів початкової школи. Не те що працювати служницею погано, ти ж знаєш, якою достойною є та жінка, що допомагає Костанці у хатніх справах. Проблема полягає в тому, що у цьому вона звинувачує свого брата.

– Чому?

– Без жодної причини. Особливо якщо згадати, що твій батько якось її врятував. Вона могла ще більше собі нашкодити. Закохалася в одного лиходія, одруженого чоловіка з трьома дітьми. Ну і твій батько, як старший брат, мусив утрутитися. Але вона й це записала до тих речей, яких не могла йому пробачити.

– Може, татові не варто було втручатися.

– Не можна не втручатися, якщо людина потрапляє в халепу.

– Так.

– Але навіть допомагати їй завжди було важко, вона завжди віддячувала всім тим злом, на яке була спроможна.

– Тітка Вітторія хоче, щоб тато помер?

– Прикро казати, але це так.

– І немає способу помиритися?

– Немає. Щоб помиритися, твій батько, в очах тітки Вітторії, мав би стати такою ж посередньою людиною, як і всі її знайомі. А оскільки це неможливо, вона налаштувала проти нас усю їхню родину. Це з її вини після смерті дідуся та бабусі ми не могли підтримувати щирих стосунків ні з ким із родичів.

Я ніяк не висловлювала своїх думок, відповідала лиш кількома обережними фразами або односкладовими словами. А тим часом з огидою думала: «Значить, я стаю схожою на людину, яка прагне смерті мого батька і краху моєї сім'ї», – і сльози знов підступили мені до очей. Мати помітила це і зробила все, щоб зупинити мій плач. Вона обняла мене і прошепотіла: «Не варто побиватися, тепер тобі зрозумілий сенс тих батькових слів?» Я рвучко заперечливо помотала головою, опустивши очі. Тоді вона спокійним, несподівано веселим тоном пояснила мені: «Для нас тітка Вітторія вже давно є не конкретною людиною, а лиш метафорою. Уяви собі, іноді, коли твій батько стає прикритим, я жартома гукаю йому: обережно, Андре, ти стаєш схожим на Вітторію». Тоді потермосила мене лагідно і наголосила: «Це така жартівлива фраза».

Я похмуро пробурмотіла:

– Не вірю, мамо, я ніколи її від вас не чула.

– Може, у твоїй присутності ми цього не говорили, але між собою – так. Це немов червоне світло світлофора, яке означає: обережно, так можна втратити все те, що ми надбали у своєму житті.

– І мене теж?

– Та ні, що ти таке кажеш, тебе ми не втратимо ніколи. Ти для нас найважливіша людина на світі, ми прагнемо, щоб твоє життя було якнайщасливіше. Тому для нас із татом так важливо, щоб ти гарно вчилася. Зараз у тебе деякі труднощі, але вони минуться. Побачиш, скільки хорошого з тобою станеться.

Я шморгнула, вона захотіла витерти мені носа носовиком, наче я ще дитина, може, я й була ще дитиною, але я ухилилась і сказала:

– А якби я перестала вчитися?

– То лишилась би неосвіченою.

– То й що?

– Неуцтво є перешкодою. Але ж ти знову взялася до навчання, правда? Гріх не розвивати свій розум.

Я вигукнула:

- Я не хочу бути розумною, мамо, я хочу лиш бути такою ж вродливою, як ви обое!
- Ти будеш іще вродливішою.
- Не буду, якщо стану схожою на тітку Вітторію.
- Не станеш, ти зовсім інша.
- Звідки ти знаєш? До кого мені звернутися, щоб дізнатися, чи стаю я схожою на неї, чи ні?
- До мене, я завжди буду поруч.
- Цього мало.
- І що ти пропонуєш?

Я прошепотіла:

- Мені треба побачити тітку.

Якусь мить вона помовчала, а тоді сказала:

- Про це тобі треба поговорити з батьком.

9

Я не сприйняла її слів буквально. Я була певна, що вона сама перша заговорить з ним про це і вже наступного дня батько скаже мені тоном, який я найбільше любила: «Що ж, як накажете, принцесо. Якщо принцеса вирішила, що нам треба зустрітися з тіткою Вітторією, її бідолашний батько, хоч і з петлею на шиї, відвезе її до неї». Тоді подзвонить до сестри, щоб домовитись про зустріч, а може, попросить матір зробити це, бо ж він ніколи сам не займався справами, які його дратували, засмучували або наводили нудьгу. А тоді відвезе мене автомобілем до її будинку.

Але цього не сталося. Минали години, дні, батько показувався рідко, весь час був заклопотаний, розриваючись між ліцеєм, репетиторством і важливою монографією, яку він писав разом з Маріано. Він виходив з дому вранці й повертався ввечері, у ті дні весь час

дощило, я боялася, що він застудиться, у нього підвищиться температура, і йому доведеться лежати в ліжку хтозна-скільки часу. «Невже, – думала я, – такий тендітний, такий делікатний чоловік ціле життя мусив боротися зі злобою тітки Вітторії?» Ще наймовірнішим мені здавалося те, що він вступив у сутичку і прогнав одруженого лиходія з трьома дітьми, який хотів зруйнувати життя його сестри. Я спитала в Анджели:

– Якби Іда закохалася в одруженого лиходія з трьома дітьми, ти, як старша сестра, що б зробила?

Не вагаючись, Анджела відповіла:

– Сказала б татові.

Та Іді відповідь ця не сподобалась, і вона сказала сестрі:

– Ти викажчиця, а тато каже, що виказувати – це найгірше, що може бути.

Приголомшена Анджела відповіла:

– Я не викажчиця, я б зробила це задля твого добра.

Я обережно втруtilась, звертаючись до Іди:

– То якщо Анджела закохається в одруженого лиходія з трьома дітьми, ти не скажеш про це батькові?

Іда, завзята читачка любовних романів, замислилась і сказала:

– Скажу, лише якщо лиходій цей бридкий і злобний.

Ну ось, подумала я, бридкість і злоба важать найбільше. Одного пополудня, коли батько пішов на якесь зібрання, я знов стала обережно наступати на матір:

– Ти казала, що ми підемо до тітки Вітторії.

– Я сказала, що про це ти маеш поговорити з батьком.

– Я думала, що поговориш ти.

– Зараз він дуже заклопотаний.

– То ходімо туди удвох.

– Краще нехай він цим займається. Зрештою, уже майже кінець навчального року, тобі треба вчитися.

– Ви не хочете мене до неї завести. Ви вже вирішили, що цього не зробите.

Тоді мати заговорила тоном, яким розмовляла ще кілька років тому, пропонуючи мені пограти в якусь гру самій і дати їй трохи спокою.

– Зробімо так: ти знаєш, де вулиця Міралья?

– Ні.

– А вулиця Стадера?

– Ні.

– А церква Санта-Марія-дель-П'янто?

– Ні.

– А квартал Подджореале?

– Ні.

– А площа Націонале?

– Ні.

– А район Ареначча?

– Ні.

– А той район, який зветься Промисловою зоною?

– Ні, мамо, не знаю.

– Ну то мусиш дізнатися, це ж твоє місто. Зараз дам тобі довідник вулиць, і коли зробиш домашнє завдання, почнеш його вивчати. Якщо тобі так припекло, можеш якось і сама піти до тітки Вітторії.

Ця остання фраза збила мене з пантелику, а може, й образила. Батьки ніколи нікуди мене саму не посилали, навіть по хліб за двісті метрів від дому. А коли я мала зустрітися з Анджелою та Ідою, батько, а частіше мати, відвозили мене до дому Маріано та Костанци

машиною, а потім заїжджали по мене. А тепер вони раптом готові були відпустити мене в якісь невідомі місця, куди вони й самі ходили неохоче? Ні-ні, їм просто набридло мое скигління, вони вважали неважливим те, що для мене було першочерговим – одне слово, вони не сприймали мене серйозно. У той момент щось немов зламалось у мені – може, саме ту мить варто вважати кінцем мого дитинства. Пам'ятаю, що почувалася так, немов я коробка з гранулами, які непомітно випадають з мене крізь малюсіньку щілинку. Сумнівів не було: мати порадила з батьком і, у згоді з ним, готувалася відлучити мене від них і їх від мене, пояснюючи, що я сама повинна розбиратися зі своєю нерозважністю і примхами. Якщо прислухатися до її млявого, хоч і лагідного тону, насправді вона сказала: «Ти стала занудою, ускладнюєш мені життя, не хочеш учитися, вчителі нарікають, а ти вчепилася в ту тітку Вітторію. Ну що тобі до неї, Джованно, як тобі пояснити, що батько сказав це з любов'ю, то ж годі, йди грайся з довідником вулиць і не докучай мені більше».

Чи було це справді так, чи ні, але то був мій перший досвід втрати. Я відчула надзвичайно болісну порожнечу, яка переважно розверзається, коли в нас раптом забирають те, що здається невіддільним від нас. Я мовчала. Тоді вона додала: «Зачини, будь ласка, двері», – і я вийшла з кімнати.

Я постояла трохи перед зачиненими дверми, приголомшена, сподіваючись, що вона справді дасть мені довідник вулиць. Цього не сталося, і я майже навшпиньках пішла до себе в кімнату вчитися. Але, звісно, книжку я не відкрила, у голові в мене почали вигулькувати наміри, які ще хвилину тому були немислимі. Не варто чекати, доки мати дасть мені довідник вулиць, я сама візьму його, вивчу і піду до тітки Вітторії пішки. Ходитиму вулицями цілими днями, цілими місяцями. Як мене спокушала ця думка! Сонце, спека, дощ, вітер, холод, і я ходжу собі та й ходжу посеред тисяч небезпек, аж поки не натраплю на своє власне майбутнє жінки бридкої й підступної. Так і зроблю. Більшість тих незнайомих назв, що їх перелічила мати, я запам'ятала, можу відразу пошукати хоча б одну з них. Особливо застрягла мені в голові назва Санта-Марія-дель-П'янто – Богоматір Плачу. То, мабуть, було дуже сумне місце, а значить, тітка моя мешкала в районі, де панував біль і де всі мусили страждати. То була вулиця мук, там були сходи, колючі кущі, які дряпали ноги, прибудні собаки, брудні від болота, з величезними слинявими пащами. Я вирішила, що насамперед пошукаю це місце, і пішла в коридор, де стояв телефон. Спробувала витягти брошулку, затиснуту між товстими телефонними довідниками. Але тим часом поверх довідників я побачила записник з номерами телефонів, за якими дзвонили мої батьки. Як це раніше не спало мені на думку? У цьому записнику напевно був номер тітки Вітторії, а якщо він справді там, навіщо чекати, допоки до неї зателефонують батьки? Я могла зателефонувати й сама. Я взяла записник, погортала до літери В, але жодної Вітторії не знайшла. Тоді подумала: у неї мое прізвище, прізвище мого батька – Трада, тому відразу пошукала літеру «Т» і знайшла: Трада Вітторія. Літери дещо поблякли, але то був батьків почерк, запис фігурував серед багатьох інших, немов то був хтось чужий.

Серце мені загупало, я шалено зраділа – здавалось, ніби переді мною відкрився таємний

прохід, який безперешкодно приведе мене до неї. Я подумала: «Треба зателефонувати. Відразу ж». Скажу їй: «Я твоя небога Джованна, мені треба з тобою зустрітись». Може, вона сама прийде по мене. Домовимось про день і час та й зустрінемось тут, під нашим будинком, або ж на площі Ванвітеллі. Я перевірила, чи зачинені двері до матеріної кімнати, повернувшись до телефону й підняла слухавку. Але саме тієї хвилини, коли я скінчила набирати номер і залунали довгі гудки, я злякалася. Якщо добре подумати, після фотографій то був перший конкретний крок, який я зробила. Який я роблю. Я мушу розповісти про це якщо не матері, то батькові, хтось із них мусить дати мені дозвіл. Обережно, обережно, обережно. Але я занадто довго вагалася, і густий голос, як у тих курців, які приходили до нас додому на довгі зібрання, промовив: «Алло». Вона сказала це так рішуче, таким грубіянським тоном, з такою агресивною неаполітанською вимовою, що одного слова вистачило, щоб нагнати на мене страху, і я поклала слухавку. Якраз учасно. Я почула, як у замку обертається ключ – батько прийшов додому.

10

Я відійшла на кілька кроків від телефона, коли батько саме зайшов у помешкання, залишивши перед цим парасоллю стікати на сходовому майданчику і дбайливо витерши об килимок підошви черевиків. Він привітався зі мною, клянучи негоду, був збентежений, без звичної веселості. Лише звільнившись від дощовика, приділив мені увагу.

– Що робиш?

– Нічого.

– А мама?

– Працює.

– Уроки вивчила?

– Так.

– Є щось таке, чого ти не зрозуміла і хочеш, щоб я тобі пояснив?

Коли він зупинився біля телефона, щоб звичним жестом увімкнути автовідповідач, я усвідомила, що залишила записник розгорнутим на літері «Т». Він це побачив, провів по записнику пальцем і закрив його, так і не прослухавши повідомлень. Я сподівалася, що зараз він кине якусь жартівливу фразу – якби він так зробив, я б заспокоїлася. Але він

кінчиками пальців погладив мене по голові й пішов до матері. Він щільно зачинив за собою двері, чого ніколи не робив.

Я почекала, почула, як вони тихо перемовляються, до мене долинав лиш гомін, на тлі якого чутно було тільки деякі склади: ти, ні, так. Я повернулась у свою кімнату, але двері залишила відчиненими, я сподівалася, що вони не сваритимуться. Минуло щонайменше десять хвилин, і я врешті почула батькові кроки в коридорі, але не до моєї кімнати. Він пішов у свою кімнату, де стояв інший телефонний апарат. Я почула, як він тихим голосом розмовляє телефоном, до мене долинули нерозбірливі слова і довгі паузи. Я подумала – сподіваючись, що це так – що в нього якісь великі проблеми з Маріано, що йому треба обговорити з ним усі ті важливі для нього речі, що знов пролунають слова, які я завжди підслуховувала, типу «політика», «цінності», «марксизм», «криза», «держава». Коли він скінчив говорити, я знов почула його кроки в коридорі, і цього разу він зайшов у мою кімнату. Зазвичай перед тим, як увійти, він вдавався до безлічі іронічних церемоній: «Можна увійти, куди мені сісти, не заважатиму, даруй»; але тепер він сів на ліжко і вкрай холодним тоном навіпростець сказав:

– Мати вже пояснила тобі, що я сказав це не всерйоз, я не хотів образити тебе, ти зовсім не схожа на мою сестру.

Я відразу ж розплакалась і пробелькотіла: «Річ не в тім, тату, я знаю, я вірю тобі, але...» Не схоже, щоб сльози його зворушили, він перебив мене і сказав:

– Не треба виправдовуватися. Це моя провина, не твоя, мені й треба її виправити. Я саме розмовляв з твоєю тіткою, у неділю я відвезу тебе до неї. Гаразд?

Крізь схлипування я промовила:

– Якщо не хочеш, не їдьмо.

– Звісно, що не хочу, але хочеш ти, тому ми поїдемо. Підвезу тебе під її дім, і ти побудеш у неї так довго, як тобі треба, а я чекатиму в машині.

Я намагалася заспокоїтись, ковтала сльози.

– Ти певен?

– Так.

Якусь мить ми сиділи мовчки, тоді він силувано усміхнувся мені й пальцями витер мої сльози. Але зробити це природно йому не вдалося, він відразу перемкнувся на свої звичні довгі теревені, заговорив схвильовано, чергуючи високі і низькі тони. «Одначе, – сказав він, – запам'ятай ось що, Джованно. Твоїй тітці до вподоби робити мені боляче. Я всіма

способами намагався якось переконати її, допомагав їй, підтримував, давав гроші, скільки міг. Та все даремно, кожне мое слово вона сприймала як сваволлю, всяку допомогу вважала кривдою. Вона зарозуміла, невдячна й жорстока. Тому попереджаю тебе: вона намагатиметься позбавити мене твоєї любові, використає тебе, щоб зранити мене. Вона вже використала для цього наших батьків, братів і сестер, наших тіток і дядьків, наших кузенів. З її провини ніхто з моєї родини мене не любить. І побачиш, що вона спробує забрати у мене й тебе. Ця перспектива, – мовив він з таким напруженням на обличчі, якого я в нього майже ніколи не бачила, – для мене нестерпна». І попрохав мене – справді попрохав, склавши долоні й хитаючи ними вперед-назад – втихомирити свою тривогу, тривогу геть безпідставну, але не слухати її, заткнути собі, як Одиссей, вуха воском.

Я міцно-міцно обійняла його, як не обнімала вже два роки, відколи захотіла почуватися дорослою. Але зі здивуванням і прикрістю відчула на ньому запах, який видався мені чужим, запах, до якого я не звикла. Це вселило у мене почуття відчуженості, і воно породило страждання, яке геть недоречно змішалось із задоволенням. Я достеменно відчула, що якщо досі я сподівалася, що його опіка триватиме вічно, то тепер думка, що він може стати мені чужим, тішить мене. Мене охопило піднесення, немов перспектива зустрітися зі злом – якому вони з матір'ю своїм інтимним жаргоном давали ймення Вітторія – несподівано вселила в мене ентузіазм.

11

Я відхрестилася від того почуття, бо воно породжувало нестерпне почуття провини. Я рахувала дні, які залишались до неділі. Мати була турботлива, хотіла допомогти мені з домашнім завданням на понеділок заздалегідь, щоб я могла піти на зустріч, не переживаючи, що не встигну зробити уроки. І цим вона не обмежилась. Якось пополудні зазирнула в мою кімнату з довідником вулиць, сіла поруч зі мною, показала мені, де вулиця Сан-Джакомо-дей-Капрі, а тоді, сторінка за сторінкою, весь маршрут аж до дому тітки Вітторії. Їй хотілося дати мені зрозуміти, що вона любить мене і що, як і батько, нічого іншого не прагне, крім спокою моєї душі.

Але цей короткий урок топографії мене не задовольнив, і в наступні дні я потайки почала вивчати карту міста. Вказівним пальцем проводила вздовж вулиці Сан-Джакомо-дей-Капрі, доходила до площі Медальє-д'Оро, ішла вниз вулицями Суареса та Сальватора Рози, діставалася до Музею, проходила вздовж усієї вулиці Форія аж до площі Карла III, повертала на бульвар Гарібальді, тоді вулицею Казанови доходила до площі Націонале, звертала на вулицю Подджореале, потім на вулицю Стадера, а біля цвинтаря Санта-Марія-дель-П'янтто спускалася вулицями Міралья, Мачелло, Пасконе і далі, аж поки палець не забрів у Промислову зону кольору спаленої землі. Усі ці назви вулиць, і ще інші,

того дня породжували в мені якусь мовчазну манію. Я вивчала їх напам'ять, немов шкільний урок, але без знеохоти, і з дедалі більшим хвилюванням чекала неділі. Якщо батько не передумає, я нарешті зустрінусь із тіткою Вітторією.

Але я не могла дати собі ради з усією плутаниною почуттів. Поки повільно минали дні, я, бувало, на свій подив ловила себе на сподіванні – особливо ввечері, у ліжку, – що з якоїсь причини візит буде відкладено. Я почала замислюватися, чому я примушую до цього своїх батьків, чому мені так хочеться справляти ім прикрощі, чому не зважаю на їхню стурбованість. А оскільки відповідей я не знаходила, мое нестримне бажання почало втрачати силу, й ідея зустрічі з тіткою Вітторією невдовзі здалася мені геть недоречною й непотрібною. Навіщо мені наперед знати, якої фізичної й моральної подоби, ймовірно, наберу я в майбутньому? Однаково не зможу, а може, й не захочу вирвати цю подобу собі з обличчя, з грудей, це однаково буду я, нехай сумна та нещаслива, але я. Це прагнення познайомитися з тіткою належало, мабуть, до дріб'язкових примх. Урешті це було не що інше, як черговий спосіб випробувати терпіння батьків, як це я робила, коли ми ходили з Маріано та Костанцою в ресторан, і я, на манір досвідченої жінки, кидаючи чарівливі усмішки насамперед Костанці, завжди замовляла саме те, що мати замовляти не радила, бо це буцімто занадто дороге. Тому я дедалі більше ставала незадоволена собою – можливо, цього разу я переборщила. Я згадала слова, якими мати говорила про неприязнь зовиці, згадала стурбовану промову батька. У темряві їхня відраза до цієї жінки додалася до страху, якого мені нагнав її голос по телефону, оце її жорстке «алло» з діалектною інтонацією. Тому в суботу ввечері я сказала матері: «Я вже не хочу туди йти, нам задали дуже багато уроків на понеділок». Та вона відповіла: «Усе вже домовлено, ти не уявляєш собі, як розсердиться тітка, якщо ти не прийдеш, вона у всьому звинувачуватиме батька». А оскільки мене її слова не переконали, сказала, що я занадто захопилася цією ідеєю, і якщо сьогодні я відступлю, то завтра знов передумаю і доведеться починати все спочатку. І зі сміхом додала: «Іди, подивися, яка з себе тітка Вітторія, хто вона така, тоді робитимеш усе, аби лиш не бути подібною до неї».

Дощові дні минули, і в неділю настала чудова погода: у блакитному небі зрідка пропливали невеличкі білі хмаринки. Батько намагався відновити наші звичні веселі теревені, але, коли завів машину, став мовчазним. Він дуже не любив їхати кільцевою дорогою, тому швидко з неї з'їхав. Сказав, що більше йому до вподоби старі вулички, і з тим, як ми заглиблювалися в те інше місто, що складалося з рядів непримітних особняків, обдертих мурів, промислових споруд, бараків та будок, зелених сквериків, повних всілякого сміття, де на вулицях були глибокі вибоїни, заповнені водою недавніх дощів, де панував запах гнилизни, він похмурнів дедалі більше. Але потім вирішив, що не годиться мовчати, наче забув про мене, і вперше почав розповідати про своє дитинство. «Я народився і виріс у цьому районі, – сказав батько, охоплюючи широким жестом усе, що було за вітровим склом: стіни з туфу, сірі, жовті й рожеві особняки, вулиці, порожні навіть у вихідний день, – у моєї родини не було й ламаного шеляга за душею». Тоді він в'їхав у ще злиденніший квартал, зупинився і, роздратовано зітхнувши, вказав мені на будинок цеглястого кольору з облупленим тиньком. «Отут я мешкав, – мовив він, – і тут досі мешкає тітка Вітторія, ось її

під'їзд, іди, я чекатиму тут». Я настрашено глянула на нього, і він це помітив:

– Що таке?

– Не їдь нікуди.

– Не поїду.

– А якщо вона мене затримає?

– Коли втомишся, скажи їй: мені треба йти.

– А якщо вона мене не відпустить?

– Я прийду по тебе.

– Ні, не треба, я прийду сама.

– Гаразд.

Я вийшла з автівки, ввійшла у під'їзд. Там панував сильний сморід сміття, що змішувався з запахами недільного обіду. Ліфта я не побачила. Піднялася розхитаними сходами, на стінах виднілися великі білі вибоїни, одна з них була така глибока, що здавалась нішею, видовбаною для того, аби там щось сховати. Мені не хотілося розглядати вульгарні написи та малюнки, у мене інше було в голові. Значить, у дитинстві та юності батько жив у цьому будинку? Я рахувала поверхи, на четвертому спинилася, там було троє дверей. Лише на дверях праворуч від мене було прізвище – на дерев'яну поверхню приклеїли смужку паперу, а на ній ручкою було написано: «Трада». Я натиснула на дзвінок й затамувала подих. Ні звуку. Я повільно порахувала до сорока, кілька років тому батько сказав мені, що так треба робити, коли почуваєшся невпевнено.

Дійшовши до сорока одного, я подзвонила знову, і цей другий електричний імпульс видався мені надміру сильним. До мене долинув вигук говіркою, вибухнули якісь хрипкі звуки: «Якого дідька, ото вже припекло, та йду вже, йду!» Тоді почулися рішучі кроки, і в замку аж чотири рази повернувся ключ. Двері відчинилися, з'явилася жінка – вся у блакитному, висока, з пишним чорним, мов воронове крило, волоссям, зашпиленим на потилиці, худа, мов таранька, але з широкими плечима і високими грудьми. Тримавши між пальцями запалену сигарету, вона кашлянула й мовила, почасти літературною мовою, почасти говіркою:

– Що з тобою, тобі погано, хочеш пісяти?

– Ні.

– То чому дзвонила двічі?

Я пробурмотіла:

– Я Джованна, тітко.

– Я знаю, що ти Джованна, але якщо ще раз назвеш мене тіткою, можеш відразу повертатись і йти геть.

Я кивнула, мене охопив жах. Кілька секунд я дивилась на її обличчя без макіяжу, а тоді втупилась у підлогу. Вітторія здалася мені такою нестерпно вродливою, що я конче мусила переконати себе, що насправді вона бридка.

Частина II

1

Я дедалі більше вчилася брехати батькам. Спочатку я не те що брехала – оскільки я не мала сили опиратися цьому їхньому завжди досконало гармонійному світові, я просто вдавала, ніби належу до нього, а тим часом потай готувала собі шлях до втечі, тільки-но в ньому щось затьмариться. Насамперед я поводитись так з батьком, хоч кожне його слово сліпило мій погляд своєю авторитетністю і кожна спроба обдурити його була виснажливою й болісною.

Він іще більше від матері намагався вбити мені в голову, що брехати не треба ніколи. Але після відвідин Вітторії брехня здалась мені неминучою. Вийшовши з під'їзду, я вирішила вдавати, ніби мені полегшало, і побігла до автівки, немов тікаючи від небезпеки. Тільки-но я зачинила двері, батько завів машину, кидаючи похмурі погляди на дім свого дитинства, і рвучко рушив, інстинктивно витягнувши руку, щоб не дати мені буцнутися чолом об вітрове скло. Якийсь час він чекав, що я скажу щось таке, що заспокоїть його, і якась частина мого ества іншого й не бажала, адже я страждала, бачачи його хвилювання; проте я примусила себе мовчати, бо боялася, що якесь необережне слово може викликати його гнів. Через кілька хвилин, зиркаючи то на дорогу, то на мене, він сам спитав, як усе минуло. Я сказала, що тітка розпитувала про школу, дала склянку води, хотіла знати, чи в

мене є подруги, і попросила, щоб я розповіла їй про Анджелу та Іду.

– І все?

– Так.

– Про мене не питала?

– Ні.

– Зовсім?

– Зовсім.

– А про матір?

– Теж не питала.

– То ви цілу годину розмовляли тільки про твоїх подруг?

– І про школу.

– Що то була за музика?

– Яка музика?

– Дуже голосно грала музика.

– Я не чула ніякої музики.

– Вона була лагідна з тобою?

– Не зовсім.

– Говорила щось погане?

– Ні, але манери у неї незугарні.

– Я ж тобі казав.

– Авжеж.

– То ти задовольнила свою цікавість? Переконалася, що вона геть на тебе не схожа?

– Так.

– Ходи сюди, поцілуй мене, ти просто чудова. Ти пробачиш мені ту дурницю, яку я сказав?

Я сказала, що ніколи не сердилася на нього, і дала поцілувати себе в щоку, хоча він був за кермом. Але тут-таки відштовхнула його зі сміхом, протестуючи: «Ти подряпав мене своєю бородою». Хоч мені зовсім не хотілося гратися в наші ігри, я сподівалася, що він почне жартувати і забуде про Вітторію. Натомість він відказав: «Уяви собі, як може подряпати тітка своїми вусами», – і мені відразу спав на думку не легенький темний заріст на губі Вітторії, а пушок на моїй губі. Я тихо пробурмотіла:

– Вона не має вусів.

– Напевно має.

– Ні.

– Гаразд, не має – бракувало б іще, щоб тобі захотілося вернутися і подивитися, чи є в неї вуса.

Я серйозно сказала:

– Мені не хочеться більше її бачити.

2

Це теж не було цілковитою брехнею, перспектива знов зустрітися з Вітторією мене лякала. Але, вимовляючи ці слова, я вже знала, у який день, о котрій годині і в якому місці я знов її побачу. Ба більше, насправді я з нею не розлучалася, у мене в голові залишились усі її слова, всі порухи, міміка, і мені здавалося, що все це не сталося недавно, а все ще відбувається. Батько весь час говорив про те, як він любить мене, а я тим часом бачила і чула його сестру, як бачу і чую її й зараз. Бачу, як вона з'являється переді мною вся в блакитному, бачу її, як вона говорить мені своєю шорсткою говіркою: «Зачини двері», – й відразу обертається до мене спиною, немов не піти за нею я не могла. У голосі Вітторії, та, мабуть, і в цілому її тілі було стільки безоглядної нетерпимості, що мене це вразило, мов блискавка, як тоді, коли я запалювала сірником газ і відчувала на своїй руці жар полум'я, що бризкало з отворів пальника. Я зачинила за собою двері й пішла за нею, немов на повідку.

Кількома кроками ми перетнули приміщення, де смерділо димом, – воно не мало вікон, а світло сюди проникало лише крізь розчинені двері. Її постать зникла за дверима, я пішла за нею і ввійшла в крихітну кухню. Мене відразу вразило те, що тут панував ідеальний лад і пахло недопалками та нечистотами.

– Хочеш помаранчевого соку?

– Не хочу завдавати клопоту.

– То хочеш чи ні?

– Так, дякую.

Вона звеліла мені сісти на стілець, тоді передумала, сказала, що цей стілець зламаний, і посадила на інший. Тоді, на мій подив, вона не вийняла з холодильника – холодильник був жовтувато-білого кольору – пляшку або бляшанку соку, як я сподівалася, а взяла з кошика пару помаранчів, розрізала їх і почала витискати сік у склянку руками, без соковичавниці, допомагаючи собі виделкою. А тимчасом сказала, не дивлячись на мене:

– Ти не вдягла браслет.

Я розхвилювалася:

– Який браслет?

– Той, що я тобі подарувала, коли ти народилася.

Як я пам'ятала, у мене ніколи не було ніяких браслетів. Я відчула, що для неї то був важливий предмет, і те, що я його не одягла, могло її образити. Я сказала:

– Може, мати одягала його мені, коли я була мала, до року чи двох, а тоді я виросла, і він став мені замалий.

Вона повернулася і глянула на мене, я простягнула їй свій зап'ясток, щоб показати, що він завеликий для дитячого браслета, а вона раптом вибухнула сміхом. У неї був широкий рот з великими зубами, а сміючись, вона показувала ясна. Вона сказала:

– А ти розумна.

– Я кажу правду.

– Ти мене боїшся?

– Трошки.

– Правильно робиш, що боїшся. Страх корисний навіть тоді, коли в ньому нема потреби, він тримає тебе насторожі.

Вона поставила переді мною склянку з патьоками соку на стінках, на помаранчевій поверхні плавали шматки м'якоті й білі зернята. Я глянула на її волосся, воно було акуратно зачесане, такі зачіски я бачила у старих фільмах по телевізору та на давніх материних світлинах – так зачісувала волосся одна її подруга. Вітторія мала дуже густі брови, схожі на гілочки лакриці – чорні дужки під високим чолом і над глибокими печерами, в яких ховались її очі. «Пий», – сказала вона. Я притьмом взяла склянку, щоб не викликати її незадоволення, але мені було огидно пити, бо я бачила, як сік стікав їй по долонях, а крім того, якби це робила моя мати, я б вимагала, щоб вона повиймала м'якоть і зернята. «Пий, – повторила вона, – це корисно». Я ковтнула соку, а тим часом вона сіла на стілець, який кілька хвилин до того забракувала як ненадійний. Почала хвалити мене, але тон її був непривітний: «Так, ти розумна, відразу знайшла спосіб захистити своїх батьків, молодець». Тоді пояснила, що я помиляюся, вона подарувала мені не дитячий браслет, а браслет для дорослих, який був їй дуже дорогий. «Бо я, – наголосила вона, – не така, як твій батько, який любить гроші й речі; мені начхати на речі, я люблю людину, і коли ти народилася, я подумала собі: дам-но я його цій дівчинці, вона одягне його, коли виросте. Я навіть написала записку твоїм батькам – дайте його їй, коли виросте – й кинула все це у вашу поштову скриньку; бо якби я піднялася у ваше помешкання, твої батьки прогнали б мене, вони ж звірі».

Я сказала:

– Може, його вкрали злодії, не треба було залишати його у скриньці.

Вона похитала головою, її чорні очі зблиснули:

– Які злодії? Про що ти говориш, ти ж нічого не знаєш, пий свій сік. Твоя мати витискає тобі сік із помаранчів?

Я ствердно кивнула, але вона цього навіть не помітила. Почала говорити про користь свіжовичавленого помаранчевого соку, і я зауважила, що обличчя її надзвичайно рухливе. За мить складки між носом і вустами, які робили її непривітною (саме так, непривітною), розгладилися, й обличчя з високими вилицями – мов сіре полотно, натягнуте між скронями й щелепами, – на якому ще кілька секунд тому застиг пісний вираз, порожевіло й пом'якшало. «Моя покійна мама, – сказала вона, – на іменини приносила мені в ліжко гарячий шоколад, вона збивала його до піни, він був пишний, немов надутий. А тобі готують на іменини гарячий шоколад?» Мені хотілося сказати, що так, хоча в нас удома іменин ніколи не святкували й ніхто не приносив мені в ліжко гарячий шоколад. Але я

боялася, що вона помітить мою брехню, тому зробила заперечний жест. Вона незадоволено похитала головою.

– Твої батько й мати не шанують традицій, вважають себе бозна-ким, вони не принизяться до того, щоб готувати гарячий шоколад.

– Мій батько готує каву з молоком.

– Твій батько мудак, хіба він вміє готувати каву з молоком як належить? От твоя бабуся вміла готувати каву з молоком. Вона додавала до неї дві ложки збитих жовтків. Він розповідав тобі, як ми пили каву з молоком і сабайоном[2 - Сабайон – десерт італійської кухні, яечний крем з додаванням вина, рому і кориці.], коли були малі?

– Ні.

– Бачиш? Така вже у твого батька натура. Щось добре робить тільки він, і йому важко змиритися з тим, що й інші можуть зробити щось добре. А коли кажеш йому, що це неправда, він відрікається від тебе.

Вона незадоволено похитала головою, тон її був відчужений, але не холодний. «Він відрікся від мого Енцо, – сказала вона, – найдорожчої мені людини. Твій батько відрікається від усього того, що може бути кращим від нього, він завжди так робив, ще змалку. Він має себе за розумного, але розумним він ніколи не був – це я розумна, а він лише хитрий. Цілком інстинктивно він вміє стати тим, без кого ти не можеш обійтися. Як я була мала, сонце переставало світити, коли його не було поряд. Я думала, що якщо не поводитимусь так, як він хоче, він залишить мене напризволяще і я помру. І так він примушував мене робити те, що хотів, це він вирішував, що для мене добре, а що погано. Ось наведу тобі приклад: я народилася з музикою в тілі, хотіла стати балериною. Я знала, що це моя доля, і тільки він міг би переконати наших батьків, щоб вони дозволили мені вчитися. Але для твого батька балерина – це щось погане, і він не дав мені нею стати. На його думку, ти заслуговуєш жити на землі, лише якщо весь час носишся з книжками; він вважає, що якщо ти не здобудеш освіти, то будеш ніким. Він казав мені: “Ну яка з тебе балерина, Вітто”, ти навіть не знаєш, що таке балерина, помовч і йди вчися”. У ті часи він уже трохи заробляв приватними уроками і міг би дати мені грошей на школу танців, замість того щоб вічно купувати собі книжки. Але він цього не зробив, йому подобалося упосліджувати всіх і все, крім себе самого і своїх занять. А мого Енцо, – сказала тітка раптом, – він спершу переконав у своїй дружбі, а тоді забрав у нього душу, вирвав її і подер на клаптки».

Вона говорила мені подібні слова, але вульгарніші, а її звирення збивали мене з пантелику. Обличчя її дуже швидко то брижилось, то розгладжувалося, нею оволодівали різні почуття: гіркота, відраза, гнів, смуток. Батька мого вона обкидала такими непристойними образами, яких я зроду не чула. Але коли згадала того Енцо, то замовкла від зворушення

і, опустивши голову й театральним жестом затуливши очі рукою, поспіхом вийшла з кухні.

Я не ворухнулася, мене охопило велике сум'яття. Скориставшись з її відсутності, я виплюнула в склянку зернята помаранча, які тримала в роті. Минула хвилина, дві, мені було соромно, що я не відреагувала, коли вона ображала батька. «Треба сказати їй, що негарно говорити так про людину, яку всі поважають», – подумала я. Тим часом почала тихенько грати музика, яка за кілька секунд аж вибухнула дуже голосним звуком. Вітторія гукнула мені: «Ходи сюди, Джанн?, що ти там робиш, ти що, заснула?» Я рвучко підвелася і вийшла з кухні у темний отвір дверей.

Я ступила кілька кроків й опинилась у кімнатці, де стояв старий фотель, стіл із телевізором, ослін з програвачем, а в кутку на підлозі лежав акордеон. Вітторія стояла перед вікном і виглядала надвір. Звідти вона, безперечно, бачила автівку, в якій чекав на мене батько. Вона й справді сказала, не обертаючись і натякаючи на музику: «Хай той засранець послухає, може, згадає». Я помітила, що її тіло ритмічно рухається, ноги, боки, плечі легенько трусяться. Я збентежено втупилась їй у спину.

– Уперше я побачила Енцо на вечірці з танцями, і ми танцювали саме цей танець, – почувла я її голос.

– Як давно це було?

– 23 травня цього року буде сімнадцять років.

– Минуло багато часу.

– Не минуло й хвилини.

– Ти кохала його?

Вона обернулася.

– Батько тобі нічого не розповідав?

Я завагалася, вона немов заклала, і вперше мені здалося, що вона старша від моїх батьків, хоча й знала, що насправді на кілька років молодша. Я відповіла:

– Знаю тільки, що він був одружений і мав трьох дітей.

– І все? Хіба батько не сказав тобі, що він був поганою людиною?

Я завагалася.

– Трохи поганою, так.

– І що ще?

– Що він був лиходій.

Вона вибухнула:

– Це батько твій погана людина, це він лиходій! Енцо був старшиною поліції, навіть до злочинців ставився добре, у неділю завжди ходив на месу. Уяви собі, я не вірила в Бога, твій батько переконав мене, ніби його не існує. Але, познайомившись з Енцо, я змінила думку. Іншої такої доброї, справедливої і співчутливої людини на світі не було ніколи. Який у нього був приємний голос, як гарно він співав, він навчив мене грати на акордеоні! До знайомства з ним мене нудило від чоловіків, а після нього всіх, хто тільки наближався до мене, я з огидою проганяла. Усе, що розповіли тобі батьки, – брехня.

Я збентежено дивилась у підлогу, не відповідаючи. Вона тисла на мене:

– А ти мені не віриш, га?

– Не знаю.

– Не знаєш, бо більше віриш брехні, ніж правді. Джанні, з твоїм вихованням щось не те. Дивись, ти просто смішна, вся в рожевому – рожеві туфельки, рожева курточка, рожева заколка у волоссі. Б'юсь об заклад, що ти навіть не вмієш танцювати.

– Ми з подругами практикуємось у танці щоразу, як бачимось.

– Як звати твоїх подруг?

– Анджела та Іда.

– Вони такі ж, як ти?

– Так.

Вона несхвально скривилась і нахилилася, щоб поставити платівку спочатку.

– А цей танець вмієш танцювати?

– Це старий танець.

Вона смикнулася, схопила мене за талію і притисла до себе. Її високі груди випромінювали

запах глици на сонці.

– Стань мені на ступні.

– Тобі буде боляче.

– Ставай.

Я стала їй на ступні, і вона закрутила мене по кімнаті, дуже впевнено й елегантно, і крутила, поки не скінчилася музика. Тоді вона зупинилась, але не відпустила мене і, далі стискаючи в обіймах, сказала:

– Скажи батькові, що ми з тобою танцювали той самий танець, який я танцювала вперше з Енцо. Скажи йому це, слово в слово.

– Гаразд.

– А тепер досить.

Вона з силою відштовхнула мене від себе, а я, позбавлена раптом її тепла, ледь зуміла придушити скрик, немов відчула раптовий біль, але соромилась показати себе слабкою. Мені здалося чудовим, що після того танцю з Енцо нікого іншого вона так більше й не вподобала. Я подумала, що вона, мабуть, запам'ятала кожен подробицю свого неповторного кохання, і цілком можливо, що, танцюючи зі мною, згадувала собі його, хвилину за хвилиною. Це здалось мені захопливим, я теж хотіла б незабаром так покохати, так само безтямно. Її спогади про Енцо були, безперечно, такі сильні, що трошки кохання з її кістлявого тіла, з її грудей та подиху перейшло й до мене, і мені залоскотало в животі. Я ошелешено пробурмотіла:

– Який був із себе Енцо, маєш його фото?

Очі її повеселіли:

– Молодець, я рада, що ти хочеш його побачити. Домовмось про зустріч на 23 травня, і тоді підемо до нього: він лежить на кладовищі.

нею батько: зрозуміти, чи змогла зустріч з Вітторією зцілити рану, якої вони самі мимоволі мені завдали. Це породжувало в мене постійну тривогу. Я не хотіла, щоб хтось із них здогадався, що Вітторія не викликала у мене неприязні. Тому я намагалася приховати, що хоча я й далі вірю у їхню версію подій, але трішечки вірю також у версію тітки. Я стежила, щоб не обмовитися про те, що обличчя Вітторії, на мое превелике здивування, здалося таким енергійним і зухвалим, що в моїх очах вона була водночас і поганющою, і прегарною, тому я сама тепер була розгублена і не могла вибрати між цими двома епітетами. А насамперед я дбала про те, щоб жодним мимовільним знаком – блиском очей чи рум'янцем – не виказати нашої домовленості про зустріч у травні. Але досвіду в обманах я не мала, я була добре вихована дівчинка, тому діяти довелось наосліп – я то відповідала на материні запитання з надмірною обережністю, то вдавала надто розкуту і врешті висловлювалась необачно.

Я припустилася помилки ввечері того самого дня, коли мати спитала мене:

– Як тобі тітка?

– Стара.

– Вона на п'ять років молодша від мене.

– Ти здаєшся її донькою.

– Не смійся з мене.

– Це правда, мамо. Ви з нею дуже різні люди.

– Щодо цього немає сумнівів. Ми з Вітторією ніколи не були подругами, хоч я доклала всіх зусиль, щоб полюбити її. З нею важко мати хороші стосунки.

– Я це помітила.

– Вона сказала тобі щось погане?

– Вона поводитись відчужено.

– І що ще?

– А ще вона трохи розсердилась, бо я не одягла той браслет, який вона подарувала мені, коли я народилася.

Я вимовила це і відразу ж пошкодувала. Але слово вже вилетіло, я відчула, що вся палаю, і спробувала зрозуміти, чи збентежила матір згадка про цю прикрасу. Мати відреагувала

цілком природно:

– Дитячий браслет?

– Ні, дорослий.

– Який вона буцімто тобі подарувала?

– Так.

– Нічого про це не знаю. Тітка Вітторія ніколи нам нічого не дарувала, навіть квітки. Але, якщо хочеш, спитаю в батька.

Я розхвилювалася. Тепер мати розповість усе йому, а він скаже: значить, це неправда, що вони говорили тільки про школу, Іду та Анджелу, вони говорили ще й про інше, про багато іншого, і Джованна хоче від нас це приховати. Яка я дурна. Я квапливо бовкнула, що той браслет мене не обходить, і з огидою додала: «Тітка Вітторія не фарбується, не виводить зайве волосся, брови в неї отакенні, а коли я була в неї, вона не мала на собі ні сережок, ні навіть намиста. Тому, навіть якщо вона й подарувала мені якийсь браслет, він напевно геть бридкий». Але я знала, що применшення нічого не змінить: хай би що я там казала, мати все одно розповість усе батькові, а тоді дасть мені не свою відповідь, а ту, яку вони узгодять між собою.

Я спала мало і погано, у школі мені часто докоряли за неуважність. Мова про браслет знову зайшла тоді, коли я була вже переконана, що батьки про нього забули.

– Батько теж нічого не знає.

– Про що?

– Про браслет, який тобі нібито подарувала тітка Вітторія.

– Думаю, вона збрехала.

– Немає сумніву. Але якщо хочеш одягти якийсь браслет, подивись серед моїх прикрас.

Я й справді пішла покопирсатися в її прикрасах, хоч знала їх напам'ять, адже гралася з ними, ще коли мені було три чи чотири роки. То були не дуже коштовні прикраси, особливо ті два браслети, які вона мала: один позолочений, з підвісками у вигляді ангеліків, а другий срібний, з блакитним листям і перлинами. Малою я дуже любила перший і не помічала другого. Але останнім часом мені дуже подобався той з блакитними листками, і якось навіть Костанца захоплювалась, як витончено вони зроблені. Тому, аби дати зрозуміти, що подарунок Вітторії мене не цікавить, я почала носити той срібний браслет

удома, одягати його у школу або на прогулянки з Анджелою та Ідою.

– Він такий гарний! – вигукнула якимось Іда.

– Це материн. Але вона сказала, що я можу одягати його, коли захочу.

– Нам мати не дозволяє носити свої прикраси, – сказала Анджела.

– А ось це? – спитала я, показуючи на золотий ланцюжок, який вона носила на шії.

– Це бабусин подарунок.

– А мій ланцюжок, – сказала Іда, – подарувала мені батькова двоюрідна сестра.

Вони часто розповідали про своїх щедрих родичів і виказували до деяких з них теплі почуття. У мене були лише лагідні дідусь з бабусею з Музею, та вони вже померли, і я ледве їх пам'ятала, тому часто заздрила дівчатам. Але тепер, коли я зав'язала стосунки з тіткою Вітторією, у мене вихопилось:

– А мені тітка подарувала браслет, набагато гарніший від цього.

– То чому ти його ніколи не носиш?

– Він надто коштовний, мати не дозволяє.

– Покажи нам.

– Добре, коли матері не буде. А вам дають гарячий шоколад?

– Мені батько дав скуштувати вина, – сказала Анджела.

– Мені теж, – сказала Іда.

Я гордо заявила:

– Коли я була мала, бабуся готувала мені гарячий шоколад, майже до самої своєї смерті – то був не звичайний шоколад, бабусин шоколад був пишний, мов крем, і смачнючий.

Я ніколи не брехала Анджелі та Іді, це було вперше. Я виявила, що брехня батькам вселяла в мене тривогу, а от брехати подругам було приємно. У них завжди були кращі іграшки, яскравіший одяг, дивовижніші сімейні історії. Їхня мати Костанца належала до родини ювелірів з вулиці Толедо, у неї були шкатулки, повні дуже коштовних прикрас, численні намиста з золота та перлин, безліч сережок, сила-силенна різних браслетів, деякі

з них вона не дозволяла їм брати, серед них був один, її улюблений, який вона одягала дуже часто, а от щодо решти – рештою їм було дозволено гратися досхочу, і я гралася разом з ними. Тому, коли Андже́ла перестала цікавитися гарячим шоколадом – тобто майже відразу – і захотіла, щоб я докладніше розповіла про коштовний браслет від тітки Вітторії, я описала його з усіма подробицями. «Він зі щирого золота, з рубінами і смарагдами, дуже блискучий, – сказала я, – як ті коштовності, що їх показують у кіно і по телевізору». І, розповідаючи про той браслет, я не стрималася і вигадала також, що якимось роздяглася і стала розглядати себе у дзеркалі, маючи на собі тільки материні сережки, намисто і той надзвичайний браслет. Андже́ла зачаровано глянула на мене, а Іда спитала, чи на мені були хоча б трусики. Я відповіла заперечно, брехня ця дала мені величезну полегкість, і здалося, що якби я й справді так зробила, то зазнала б миті абсолютного щастя.

Я вирішила це перевірити, тож якимсь пополудні перетворила брехню на дійсність. Я роздяглася, наділа на себе материні коштовності й глянула на себе в дзеркало. Але то було прикре видовище, я здалася собі сумною хирлявою рослинкою, вицвілою під пекучим сонцем. Хоч я ретельно нафарбувалася, лице моє було геть невиразним, а помада лиш намалювала бридку червону пляму на обличчі, що більше було схоже на сіре дно пательні. Тепер, коли я познайомилася з Вітторією, я намагалась зрозуміти, чи й справді між нами були якісь точки дотику, а зусилля це було хоч і напруженим, але геть марним. Вона була літня жінка – принаймні з погляду моїх тринадцяти років, – а я дівчинка: занадто несумірні були наші тіла, занадто великим був проміжок часу між її обличчям та моїм. І хіба була в мене, зрештою, та її енергія, той жар, що іскрився з очей? Якщо я й справді ставала подібною до Вітторії, то в моєму обличчі бракувало головного – її сили. І от на хвилі цієї думки, порівнюючи її брови з моїми, її чоло з моїм, я усвідомила, що мені дуже хотілося б, щоб вона й справді подарувала мені браслет, і відчула, що якби я його мала і одягла на себе, то почувалася б сильнішою.

Думка про це відразу ж зігріла й підбадьорила мене, немов моє ослаблене тіло раптом знайшло правильні ліки. Я згадала, що сказала Вітторія, проводячи мене до дверей, перед тим як ми попрощалися. «Тебе, – сердилася вона, – батько позбавив великої родини, усіх нас, дідуся з бабусею, тіток і дядька, двоюрідних братів та сестер, бо ми не такі розумні й освічені, як він; він усіх нас відрубав немов сокирою, ти мусила рости в ізоляції від нас, бо він боявся, що ми тебе зіпсуємо». Вона аж бризкала злобою, але тепер слова ці принесли мені справжню полегкість, я подумки знай повторювала їх. Вони свідчили про існування сильного, позитивного зв'язку між нами, вони вимагали його. Тітка не сказала: у тебе моє обличчя чи принаймні ти трохи на мене схожа; тітка сказала: ти належиш не тільки батькові і матері, ти також моя, ти належиш усій родині, з якої він вийшов, а той, хто з нами, ніколи не буде самотній, він заряджається нашою силою. Чи не через ці слова я, трохи повагавшись, пообіцяла, що 23 травня не піду до школи, а вирушу з нею на кладовище? І подумавши про те, що о дев'ятій годині ранку того дня вона чекатиме мене на площі Медальє-д'Оро біля свого темно-зеленого «Фіата чінквеченто» – саме так вона владно сказала мені, прощаючись, – я розплакалась і розсміялась водночас, роблячи

перед дзеркалом жахливі гримаси.

4

Щоранку всі троє ми йшли до школи: мої батьки викладати, а я – вчитися. Мати зазвичай вставала першою, щоб приготувати сніданок і причепуритися. Батько натомість вставав з ліжка, лише коли сніданок був уже готовий, бо, тільки-но прокинувшись, він брався читати, записував щось у своїх нотатниках і робив це, навіть коли йшов у туалет. Я вставала з ліжка останньою, хоча, відколи все це почалося, хотіла робити все так, як робила мати: часто мила волосся, фарбувалася, ретельно вибирала одяг. Як наслідок, вони обое весь час мене квапили: «Джованно, ти ще довго; Джованно, ти спізнишся, і ми теж спізнаємося». Одне одного вони теж підганяли. Батько казав: «Нелло, швидше, мені треба у ванну», – а мати спокійно відповідала: «Ванна вже пів години вільна, чому ти ще досі туди не сходиш?» Але не такі ранки були моїми улюбленими. Я любила ті дні, коли батько йшов на перший урок, а мати – на другий або третій, а найкраще, якщо вона мала вільний день. Тоді вона тільки готувала сніданок, час від часу гукаючи: «Джованно, поквася», – і спокійно віддавалася безкочечним домашнім справам та редагуванню, а іноді й переписуванню романів. Тоді мені у всьому було легше: мати йшла митися останньою, тому я могла провести у ванній більше часу; батько вічно спізнювався, тому, обмежившись звичними жартами, які розвеселяли, залишав мене під школою і відразу ж їхав геть, не затримуючись – як це робила мати, щоб простежити за мною, – немов я вже доросла і можу вільно пересуватися містом сама.

Я порахувала і з полегкістю зрозуміла, що ранок 23 числа буде саме таким днем: до школи мене відвезитиме сам батько. Напередодні ввечері я приготувала собі одяг (щоб не було нічого рожевого) – саме так завжди радила мені мати, але я не робила так ніколи. Вранці я прокинулась дуже рано, й мене охопило хвилювання. Я побігла у ванну, дуже уважно нафарбувалася, з деяким ваганням одягла браслет з блакитними листками та перлинами і з'явилась на кухні, коли мати тільки-но встала. «Як це ти так рано прокинулась?» – спитала мене. «Не хочу спізнитися, – відповіла я, – у нас контрольна з італійської», – а вона, помітивши мое хвилювання, пішла підганяти батька.

Сніданок минув гладко, вони жартували між собою, немов мене тут не було і вони могли вільно брати мене на язика. Мовляв, якщо сон мене не бере і я готова чимдуж мчати до школи, значить, я закохалася, а я тим часом кидала їм усмішечки, ані заперечуючи, ані підтверджуючи їхніх слів. Тоді батько зник у ванній, і цього разу я гукала йому, щоб він поквасився. І він – мушу сказати – і справді не зволікав, тільки ніяк не міг знайти чистих шкарпеток, а потім забув книжки, які були йому потрібні, тому мусив бігти назад у свій кабінет. Одне слово, пам'ятаю, що була рівно сьома двадцять, батько стояв у коридорі зі

спакованим портфелем, а я тільки-но звично поцілувала матір на прощання, коли пронизливо пролунав дверний дзвінок.

Те, що хтось дзвонив о цій порі, було дивно. Мати поспіхом зачинилась у ванній, сказавши мені з роздратованою гримасою: «Піди відчини, подивись, хто там». Я відчинила, переді мною була Вітторія.

– Привіт, – сказала вона, – добре, що ти готова, швидше, бо спізнаємось.

Серце шалено забилося мені в грудях. Мати побачила в отворі дверей зовицю і крикнула – авжеж, то був крик: «Андре, ходи сюди, прийшла твоя сестра!». Побачивши Вітторію, він витріщив очі від здивування, недовірливо скривив рота і вигукнув: «Що ти тут робиш?» Від страху перед тим, що станеться через мить, через хвилину, мені стало слабо, я вся спітніла. Я не знала, що відповісти тітці, не знала, як виправдатися перед батьками, мені здавалося, що я помираю. Але все скінчилося дуже швидко, причому дивовижним способом, який усе прояснив.

Вітторія сказала говіркою:

– Я прийшла по Джованну, сьогодні минає сімнадцять років, відколи я зустріла Енцо.

Вона не додала нічого, немов батьки мали відразу зрозуміти, що ця її поява має слушні причини, і відпустити мене з нею без заперечень. Але мати заперечила, відповідаючи літературною мовою:

– Джованна має йти до школи.

Натомість батько, не звертаючись ні до дружини, ні до сестри, крижаним тоном спитав мене:

– Ти про це знала?

Я стояла, схиливши голову і втупившись у підлогу, а він наполягав, не міняючи тону:

– Ви домовлялися, ти хочеш піти з тіткою?

Мати повільно сказала:

– Навіщо питаєш, Андре, звісно, вона хоче, звісно, вони домовлялися, інакше твоя сестра не прийшла б сюди.

Тоді він сказав лише: «Якщо так, то йди», – і кінчиками пальців подав сестрі знак, щоб вона пропустила його. Вітторія відсунулася – вона була мов маска безпристрасності,

посаджена поверх жовтої плями легкого плаття – і батько, промовисто зиркнувши на годинник, проминув ліфт і пішов униз сходами, ні з ким не попрощавшись, навіть зі мною.

– Коли ти приведеш її назад? – спитала мати зовицю.

– Коли вона втомиться.

Вони холодно вели перемовини про час повернення і домовилися на 13:30. Вітторія простягла мені руку, я взялась за неї, мов мала дитина, рука була холодна. Вона міцно стисла мою долоню – може, боялася, що я втечу і побіжу назад додому. А вільною рукою викликала ліфт під поглядом моєї матері, яка стояла на порозі і ніяк не наважувалась зачинити двері.

Ось як усе приблизно сталося.

5

Ця наша друга зустріч справила на мене ще більше враження, ніж перша. Передовсім я відкрила, що у мене всередині є порожнеча, яка може миттю проковтнути будь-яке почуття. Тягар розкритої брехні, ганьба зради, увесь біль через те страждання, якого я, безсумнівно, завдала своїм батькам, тривали рівно до тієї миті, коли з-за залізних ґраток ліфта, крізь скло, я побачила, як мати зачиняє вхідні двері нашого помешкання. Але коли я вже опинилась у вестибюлі, а тоді сіла в автомобіль поруч з Вітторією, яка відразу запалила сигарету відчутно тремтячими руками, зі мною сталося те, що згодом часто ставалося в моєму житті і приносило раз полегкість, а раз спустошення. Зв'язок зі знайомими місцями, з людьми, у почуттях яких не сумніваєшся, ослаб і поступився місцем цікавості, що зі мною станеться далі. Близькість цієї небезпечної й захопливої жінки полонила мене, і я стала спостерігати за кожним її порухом. Вона вела цей брудний, просяклий димом автомобіль не твердою рішучою рукою, як мій батько, не так спокійно й погідно, як моя мати, а раз неуважно, раз занадто нервово, ривками, з тривожним скрипом, то різко гальмуючи, то незграбно рушаючи з місця, через що двигун регулярно глухнув і на нас виливалася злива прокльонів з боку нетерплячих автомобілістів, а вона, з сигаретою між пальцями або в зубах, відповідала їм такими непристойностями, яких я зроду не чула з жіночих вуст. Одне слово, без жодних зусиль з мого боку спогад про батьків загубився в кутку моєї свідомості, а кривда, яку я їм заподіяла, вступивши у змову з їхньою ворогинєю, геть вилетіла мені з голови. За кілька хвилин я перестала почуватися винною, мене навіть не турбувало те, як я зустрінуся з ними пополудні, коли ми всі троє повернемося в наше помешкання на вулиці Сан-Джакомо-дей-Капрі. Звісно, тривога далі стугоніла мені в голові. Але впевненість у тому, що вони завжди й попри все мене

любитимуть, небезпечна ізда зеленої малолітражки, дедалі більш незнайоме місто навколо і безладні слова Вітторії відвертали мою увагу й спричиняли напругу, що діяла як знеболювальне.

Ми піднялися вгору районом Доганелла і зупинилися – після бурхливої сварки з самозваним паркувальником, який вимагав у нас гроші. Тітка купила червоні троянди і білі маргаритки, довго сперечалася щодо ціни, а коли букет був готовий, вона передумала і примусила продавчиню розібрати його і розділити на два. Сказала мені: «Оцей понесу я, а отой – ти, йому буде приємно». Певна річ, вона мала на увазі свого Енцо, про якого, хоч безліч разів її щось переривало, вона розповідала мені, відколи ми сіли в машину, і її ніжний тон сильно контрастував з тим оскаженінням, з яким вона пересувалася містом. Вона й далі розповідала мені про нього, поки ми йшли вглиб кладовища між поховальними нішами та старими і новими монументальними гробівцями, весь час спускаючись алеями та сходами, немов, щоб дійти до могили Енцо, нам треба було покинути ці верхні квартали привілейованих небіжчиків і зійти у самий низ. Мене вразила тиша, сірість поховальних ніш, помережаних іржею, запах гнилизни та землі, темні хрестоподібні тріщини у мармурових гробівцях, немов їх залишили для того, щоб бездиханні могли дихати.

Досі я ще ніколи не була на кладовищі. Батько з матір'ю жодного разу не водили мене на цвинтар, я навіть не знаю, чи вони самі туди навідувалися, а вже напевно вони туди не ходили у день поминання померлих. Вітторія відразу про це здогадалася і скористалася з цього, щоб і це покласти на карб моему батькові. «Він боїться, – сказала вона, – він завжди боявся, він боїться хвороб і смерті: усі зарозумілі люди, Джанні, усі ті, хто уявляє себе бозна-ким, вдають, ніби смерті не існує. Коли упокоїлася твоя бабуся, мир її душі, твій батько навіть не прийшов на похорон. І так само було, коли помер твій дідусь – через дві хвилини він утік геть, бо боягуз, він не хоче бачити померлих, щоб не відчувати, що й сам теж помре».

Я спробувала заперечити, але обережно – мовляв, насправді батько дуже відважний, і на його захист повторила те, що він якось сказав мені: померлі – немов зламані предмети, як телевизор, радіо чи міксер, і найкращим способом зберегти про них пам'ять є згадувати, якими вони були, коли функціонували як належить, бо єдиною прийнятною могилою є спогади. Але відповідь моя їй не сподобалась, а оскільки вона не вважала мене малою дитиною, для якої треба добирати слова, то взялась докоряти, кажучи, що я, мов той папуга, повторюю дурниці свого батька, і мати, мовляв, теж так робить, та й сама вона підлітком так робила. Але відколи познайомилася з Енцо, викинула мого батька з голови. «Ви-ки-ну-ла», – по складах вимовила вона і врешті зупинилася перед стіною з поховальними нішами, а тоді вказала мені на нішу внизу, перед якою була невеличка огорожена клумба, запалена лампадка у формі полум'я і два портрети в овальних рамках. «Ну ось, – мовила вона, – ми прийшли. Енцо лежить ліворуч, а поруч – його мати». Але замість того, щоб набрати урочистої і скрушної пози, як я того очікувала, вона розсердилась, бо неподалік хтось накидав папірців і сухих квітів. Вона незадоволено і протяжно зітхнула, дала мені свої квіти зі словами: «Чекай тут, нікуди не йди, у цьому

гівняному місці якщо не влаштуєш скандалу, то нічого не працює», – і кудись пішла.

Я стояла з двома букетами квітів і вдивлялася в Енцо на чорно-білій фотографії. Вродливим він мені не здався, і це мене розчарувало. У нього було кругле обличчя, він сміявся, виставляючи напоказ білі вовчі зуби. Ніс його був великий, очі дуже жваві, лоб досить низький, обрамлений чорним кучерявим волоссям. Він, мабуть, був дурний, подумала я, адже у нас удома високе чоло – таке, як у моєї матері, батька і в мене самої, – вважалося безперечною ознакою розуму та шляхетності, тоді як низьке чоло – так говорив батько – неодмінною ознакою бовдурів. Але, сказала я собі, очі теж мають значення (так вважала моя мати): що більше вони блищать, то бистрішою є людина, а очі Енцо метали веселі блискавки, і це стало причиною мого збентеження, бо його погляд явно суперечив низькому чолу.

Тим часом у тиші кладовища лунав гучний голос Вітторії, яка воювала з кимось, і це мене стурбувало, я боялася, що її поб'ють або заарештують, а я сама не зможу вийти з цього місця, де все було однаково: шелест, пташки, зів'ялі квіти. Та невдовзі вона вернулася з якимсь похмурим літнім добродієм, який розклав їй металеве крісельце з сидінням із смугастої тканини й відразу взявся замітати алею. Вороже спостерігаючи за ним, вона запитала у мене:

– І як тобі Енцо? Гарний, негарний?

– Гарний, – збрехала я.

– Він просто чудовий, – виправила вона мене. А коли той літній добродій відійшов, вона вийняла з ваз зів'ялі квіти, кинула їх набік, вилила гнилу воду і наказала мені піти по свіжу воду до кринички – вона мала бути десь відразу за поворотом. Я зволікала, бо боялася загубитися, але вона замахала мені рукою: іди, мовляв, іди.

Я пішла, знайшла криничку, з якої тихо дзюркотіла вода. З дрожем уявила собі, як крізь хрестоподібні тріщини привид Енцо шепоче Вітторії ласкаві слова. Мені страшенно подобалося, що стосунки між ними так і не обірвалися. Вода тихо шипіла, її струмінь повільно лився у металеві вази. Дарма, що Енцо був чоловіком негарним, його бридкість раптом зворушила мене, навіть саме це слово втратило сенс, розчинившись у булькотінні води. Найважливішою була здатність викликати любов, нехай ти потворний, злий чи дурний. У цьому я відчула велич, сподіваючись, що хай яким стане мое обличчя, але ця здатність теж випаде на мою долю, як випала, безперечно, Енцо та Вітторії. Я вернулася до могили з двома вазами, повними води, і бажанням, щоб тітка і далі розмовляла зі мною як із дорослою, щоб і далі детально розповідала безсоромною напівговірковою мовою про це своє беззастережне кохання.

Але коли я звернула на алею, мене охопив страх. Вітторія сиділа, розставивши ноги, на розкладному крісельці, що його приніс той літній чоловік, вона згорбилася, охопила

обличчя долонями, а ліктями спиралася собі на стегна. Вона розмовляла – розмовляла з Енцо, то не було виплодом моєї уяви, я чула її голос, хоч і не розбирала, що вона говорить. Вона й справді підтримувала з ним стосунки навіть після його смерті, і їхня бесіда схилювала мене. Я підійшла якомога повільніше, крокуючи по ґрунтовій дорозі так, щоб вона мене почула. Але вона, схоже, мене не помічала, аж поки я не підійшла впритул. Тоді вона відвела руки від обличчя, повільно провівши ними по шкірі – цей її порух здався мені страдницьким, ним вона водночас витирала собі сльози і демонструвала мені свій біль, без жодного збентеження, а навпаки, як привід для гордоців. Очі її, вологі в кутиках, почервоніли й блищали. У мене вдома заведено було приховувати почуття, а якщо хтось їх виказував, це вважалось ознакою поганого виховання. А вона навіть через сімнадцять років – це здалося мені вічністю – все ще тужила за ним, плакала перед поховальною нішею, розмовляла з мармуром, зверталася до кісток, яких навіть не бачила, до чоловіка, якого вже не було. Вона взяла одну вазу і мляво сказала: «Постав свої квіти, а я поставлю свої». Я слухняно поставила свою вазу на землю і розгорнула квіти, а вона, виймаючи свій букет, шморгала носом і бурмотіла:

– Ти казала батькові, що я розповіла тобі про Енцо? І що він тобі сказав? Сказав правду? Сказав тобі, що спершу вдавав його друга – хотів усе знати про Енцо, розповідай мені все, казав йому – а тоді скривдив, занапастив його? Розповів тобі, як ми мало не побилися за наше помешкання, помешкання наших батьків, ту огидну квартиру, де тепер живу я?

Я заперечно похитала головою, мені хотілося пояснити їй, що мене зовсім не цікавлять їхні колишні сварки, я лиш хочу, щоб вона розповідала мені про кохання, я не знала нікого, хто б міг так розповідати мені про нього, як вона. Але Вікторія воліла лихословити про мого батька, хотіла, щоб я все це вислуховувала, прагнула, щоб я зрозуміла, чому вона така сердита на нього. Отак – вона укладала квіти, сидючи на крісельці, а я робила те саме навпочіпки, менш ніж за метр від неї – вона почала розповідати про сварку через помешкання, єдине майно, що його залишили батьки у спадок п'ятьом дітям.

Ця довга оповідь вразила мене до глибини серця. «Батько твій, – сказала вона, – не хотів відступати. Він наполягав: це помешкання, мовляв, належить усім нам, братам і сестрам, це помешкання тата і мами, вони викупили його за свої гроші, і тільки я допомагав їм, вклав у це свої гроші. Я відповідала: це правда, Андре, але ви всі вже влаштувалися в житті, хто краще, хто гірше, усі маєте роботу, а я не маю нічого, й інші брати та сестри згодні залишити помешкання мені. Але він сказав, що квартиру слід продати і гроші розділити між нами п'ятьма. Якщо інші не хочуть брати своєї частки, то й добре, а він свою візьме. Суперечка тривала цілі місяці: з одного боку твій батько, а я з іншими – з другого. Урешті ми опинилися в глухому куті, і тут втрутився Енцо – отакий, як ти його бачиш тут, із цим його обличчям, з цими очима, з цією усмішкою. Про історію нашого великого кохання тоді ще не знав ніхто, крім твого батька, бо ж він був його другом, моїм братом і нашим радником. Енцо став на мій бік і сказав: “Андре, твоя сестра не може віддати твою частку, бо звідки вона візьме гроші”. А батько твій відповів: “Помовч, ти тут ніхто, не вмійш і двох слів докупити скласти, що тобі до моїх справ і справ моєї сестри”. Енцо дуже

засмутився і сказав: “Гаразд, зробимо оцінку помешкання, і її частку я віддам тобі з власної кишені”. Але батько твій почав сипати прокльонами, крикнув йому: “Що ти можеш мені дати, засранцю, ти ж служиш у поліції, звідки у тебе гроші, а якщо ти справді їх маєш, значить ти злодюга, злодюга в поліційному однострої”. І говорив ще всякі подібні речі, розумієш? Твій батько – май на увазі, він здається людиною витонченою, а насправді просто хам – навіть дійшов до того, що сказав, нібито він, Енцо, хоче запопасти не тільки мене, а й помешкання наших батьків. А Енцо відповів, що якщо той не припинить, то він витягне пістолет і застрелить його. Він сказав я тебе застрелю таким переконливим тоном, що батько твій аж пополотнів зі страху, замовк і пішов собі геть. А тепер, Джанні, – тут тітка висякалася, витерла заплакані очі і скривила вуста, стримуючи хвилювання і гнів, – тепер слухай уважно, що зробив твій батько. Він пішов до дружини Енцо і в присутності трьох його дітей сказав: “Маргер?, твій чоловік порає мою сестру”. Ось що він зробив, ось у чому він винен, він занапастив життя мені, Енцо, Маргеріті і тим трьом бідолашним, тоді ще дрібним діточкам».

Тепер сонце освітило клумбу, і квіти засяяли у вазах яскравіше, ніж лампадка у формі полум'я: денне світло робило барви такими соковитими, що світло померлих здалося мені геть марним, немов пригаслим. Мені стало сумно, сумно через Вітторію, через Енцо, через його дружину Маргеріту та трьох малих дітей. Невже мій батько міг так поводитися? Мені не вірилося, він же завжди говорив: «Виказувати, Джованно, це найгірша річ». А за словами Вітторії, він якраз їх і виказав. Хоч він, мабуть, мав для цього слушні причини – я в цьому була впевнена, – це не було на нього схоже, ні, аж ніяк. Але я не наважилася сказати це Вітторії, мені здалося дуже образливим заявити, що тут, перед могилою Енцо, у сімнадцяту річницю їхнього кохання, вона бреше. Тож я мовчала, хоч і почувалася нещасливою, бо знову не стала на захист свого батька, і дивилася на неї непевно, а вона, немов щоб заспокоїтися, витирала мокрою від сліз хустинкою овальні скельця, які захищали фотографії. Мовчанка почала пригнічувати мене, і я спитала:

– Як помер Енцо?

– Від дуже поганої хвороби.

– Коли?

– Через кілька місяців після того, як між нами було все скінчено.

– Він помер від горя?

– Так, від горя. Хворобу на нього накликав твій батько, який був причиною нашого розриву. Він убив мені його.

Я сказала:

– А чому тоді ти теж не захворіла і не померла? Хіба ти не горювала?

Вона подивилась мені просто в очі, аж я відразу опустила погляд.

– Я горювала, Джанні, і досі горюю. Але горе не принесло мені смерті, по-перше, щоб я далі думала про Енцо; по-друге, з любові до його дітей і до Маргеріти, бо я добра жінка і взяла собі за обов'язок допомагати їй виховувати тих трьох бідолашних діточок, саме заради них я працювала і далі працюю служницею у багатих домах половини Неаполя, від ранку до ночі; а по-третє, через ненависть, ненависть до твого батька, і ненависть ця примушує мене жити, навіть коли жити не хочеться.

Я натискала далі:

– Як це сталося, що Маргеріта не розсердилася, коли ти забрала в неї чоловіка, а навіть прийняла від тебе допомогу, хоч ти його в неї вкрала?

Вона запалила сигарету і сильно затяглася. Я звикла, що батько з матір'ю сприймали мої запитання й оком не кліпнувши, але потім уникали відповіді, бо не знали, що сказати, а іноді радилися між собою, перед тим як мені відповісти. А Вітторія нервувалася, лаялася, без вагань показувала свою нетерпимість, але відповідала прямо, як ніколи не відповідав мені жоден дорослий. «Я ж казала, – мовила вона, – що ти розумна, сучка мала, така ж розумна, як і я, але ти гівнючка, бо вдаєш із себе святу, а натомість тобі до вподоби сипати сіль на рану. Авжеж, ти маєш рацію, я вкрала у неї чоловіка. Я вкрала собі Енцо, забрала його у Маргеріти та дітей і воліла б радше померти, ніж віддати його їй. Я вчинила жахливо, – вигукнула вона, – але коли кохання таке сильне, іноді не можеш так не вчинити! Ти не вирішуєш, просто розумієш, що без жахливих речей нема речей прекрасних, і робиш це, бо не можеш інакше. Щодо Маргеріти, то, авжеж, вона розгнівалася, з криком і бійкою забрала назад свого чоловіка, але коли потім побачила, що Енцо захворів, що хвороба його розвинулася саме під час тих кількох тижнів, коли тривали їхні колотнечі, це її пригнітило, і вона сказала: іди, вертайся до Вітторії, мені прикро; якби я знала, що ти захворієш, то відразу б відправила тебе назад до неї. Але було вже пізно, і його недугу ми з нею пережили разом, аж до останньої хвилини. Яка вона, Маргеріта, чудова людина, це надзвичайна жінка, дуже співчутлива, я хочу тебе з нею познайомити. Коли вона зрозуміла, як я кохала її чоловіка, як сильно я страждала, то сказала: "Гаразд, ми кохали того самого чоловіка, я розумію тебе, хіба можна було не кохати Енцо? Тому годі сваритися, цих дітей я народила від Енцо, і якщо ти теж хочеш любити їх, я не маю нічого проти". Розумієш? Розумієш, яка вона великодушна? Твій батько, мати, їхні друзі, усі ці важливі персони – хіба є в них така велич, хіба є така великодушність?»

Я не знала, що відповісти, і пробурмотіла:

– Я зіпсувала тобі роковини, мені прикро, не треба було просити тебе розповідати цю історію.

– Нічого ти мені не зіпсувала, навпаки, ти справила мені втіху. Я розповіла тобі про Енцо, і щоразу, коли я про нього розповідаю, то згадую не лише горе, а й те, якими щасливими ми були.

– Саме про це я хотіла б дізнатися більше.

– Про щастя?

– Так.

Очі її знов засвітилися.

– Ти знаєш, що відбувається між чоловіками й жінками?

– Так.

– Кажеш, що знаєш, але нічого ти не знаєш. Вони трахаються. Знаєш це слово?

Я здригнулася.

– Так.

– Ми з Енцо робили це всього одинадцять разів за весь час. Потім він вернувся до дружини, і більше я не робила цього ні з ким. Енцо цілував мене, пестив, облизував всюди, я теж пестила і обцілювала його аж до пальців на ногах, голубила його, лизала і смоктала. Потім він вставляв мені свій член глибоко всередину і тримав мене за сідниці обома руками, однією з цього боку, а другою з того, та й штовхав з такою силою, що я аж кричала. Якщо ти за все своє життя не зробиш цього так, як робила я, з такою пристрасстю, як у мене, з такою любов'ю, як у мене, і я не кажу вже одинадцять разів – бодай раз, то й жити тобі не варто. Скажи це своєму батькові: «Вітторія сказала, що якщо я не трахатимусь так, як трахались вони з Енцо, то й жити мені не варто». Ось саме так і скажи йому. Він гадає, що своїм вчинком чогось мене позбавив. Але нічого він мене не позбавив, бо в мене було все і в мене є все. Це у твого батька немає нічого.

Цих її слів я так і не змогла забути. Вони були несподіваними, я й уявити собі не могла, що вона мені таке скаже. Звісно, вона ставилась до мене як до дорослої, і мене тішило, що з першої ж хвилини вона відкинула той тон, яким розмовляють з тринадцятирічною дівчинкою. Але слова ці пролунали так неочікувано, що мені аж захотілося затулити вуха долонями. Та я цього не зробила, а лиш застигла нерухомо, неспроможна навіть сховатися від її погляду, який шукав на моєму обличчі враження від її слів. Одне слово, мене фізично – так, саме фізично – приголомшили її слова, які вона сказала там, на кладовищі, перед портретом Енцо, не боячись, що хтось може її почути. О Боже, як би це

мені навчитись так говорити, такими словами, порушуючи всі правила, що панували у мене вдома? До тієї миті ніхто не висловлював переді мною – саме переді мною – такого розпачливого захоплення тілесними насолодами; я була просто в шоці. Я відчула у животі жар, набагато сильніший, ніж тоді, коли Вітторія примусила мене танцювати. Це навіть порівняти не можна було з тим хвилюванням, що його викликали потаємні балачки з Анджелою, з млістю, яку я відчувала, коли ми зачинялися з нею у ванній у неї або в мене вдома і обнімалися. Слухаючи Вітторію, я прагнула не лише тієї насолоди, про яку вона розповідала, – мені здавалось, що ця насолода була б неможлива без її безнастанних страждань, без її бездоганної відданості. Я мовчала, а вона кинула на мене неспокійний погляд і пробурмотіла:

– Ходімо, вже пізно. Але запам'ятай те, що я тобі сказала. Тобі це сподобалось?

– Так.

– Я так і знала – ми з тобою однакові.

Вона збадьорилася, склала крісельце, а тоді глянула на браслет з блакитними листками.

– Той, що я тобі подарувала, – мовила вона, – був набагато гарніший.

6

Невдовзі зустрічі з Вітторією стали для мене звичними. Батьки, як не дивно, не докоряли мені цим, ні разом, ні кожен окремо. Але, мабуть, якщо добре подумати, це цілком узгоджувалося з їхніми життєвими рішеннями та тим, як вони мене виховували. Вони не сказали: «Треба було попередити нас, що ти домовилася з тіткою Вітторією». Вони не сказали: «Ти замислила прогуляти школу і приховала це від нас, це дуже погано, ти повелася вельми нерозумно». Вони не сказали: «У місті чимало небезпек, не можна отак просто пускатися в мандри, у твоєму віці з тобою може статися будь-що». А найголовніше, що вони не сказали: «Забудь її, цю жінку, ти ж знаєш, що вона нас ненавидить, ти більше її не побачиш». Натомість вони вчинили навпаки, особливо мати. Вони поцікавилися, чи того ранку мені було цікаво. Спитали, яке враження справив на мене цвинтар. Весело усміхалися, коли я почала розповідати, як кепсько вела машину Вітторія. Навіть коли батько спитав мене (щоправда, досить неухважно), про що ми говорили, і я згадала – але майже несамохіть – про сварку щодо успадкованого помешкання і про Енцо, він не розхвилювався, а коротко відповів: «Авжеж, ми сварилися, я не погоджувався з її рішеннями, було зрозуміло, що той Енцо хотів заволодіти квартирою наших батьків, бо під уніформою він був лиходій, навіть погрожував мені пістолетом, а потім, щоб не допустити

згуби моєї сестри, мені довелося розповісти все його дружині». Щодо матері, то вона лиш додала, що її зовиця, попри кепську вдачу, була жінкою простодушною, на неї не варто сердитися, а краще поспівчувати, бо своєю легковірністю вона занапастила собі життя. «У будь-якому разі, – сказала вона мені потім віч-на-віч, – ми з батьком довіряємо тобі і твоєму здоровому глуздові, тож не розчаруй нас». А оскільки я перед тим сказала їй, що хочу познайомитись і з іншими тітками та дядьком, про яких згадувала Вітторія, а може, і зі своїми двоюрідними братами й сестрами, які, мабуть, були мого віку, мати посадила мене собі на коліна, сказала, що її тішить моя допитливість, і врешті зауважила: «Якщо знов захочеш побачитися з Вітторією, ми не проти, головне, щоб ти нам це сказала».

Тоді ми обговорили можливі зустрічі з іншими, і я відразу прибрала розсудливого тону. Сказала, що мушу вчитися, що прогулювати школу було помилкою, що якщо захочу побачитись з тіткою, то піду до неї в неділю. Певна річ, я й словом не згадала, як Вітторія розповідала мені про своє кохання до Енцо. Я відчувала, що якщо перекажу їм бодай кілька слів, вони розсердяться.

Тоді настав трохи спокійніший період. У кінці року мої справи у школі покращилися, я закінчила навчальний рік із середньою оцінкою сім, почалися канікули. У липні, за давньою звичкою, ми два тижні відпочивали на морі, в Калабрії, разом з Маріано, Костанцою, Анджелою та Ідою. Так само в їхньому товаристві ми провели перші десять днів серпня в Абруццо, у містечку Віллетта-Барреа. Час летів, розпочався новий навчальний рік, я пішла в четвертий гімназійний клас, але не в той ліцей, де викладав батько, і не в той, де викладала мати, а в ліцей у районі Вомеро. Тим часом стосунки з Вітторією не тільки не ослабли, а й зміцнилися. Я почала їй телефонувати ще до літніх канікул, відчуваючи потребу чути її шорсткий тон, мене тішило, що вона ставиться до мене так, ніби я її віку. Під час відпочинку на морі і в горах я весь час згадувала її, коли Анджела з Ідою вихвалялися своїми багатими дідусем і бабусею та іншими заможними родичами. У вересні, за дозволом батьків, я кілька разів ходила до неї. А оскільки в нас удома особливих проблем не виникало, упродовж осені наші зустрічі стали звичними.

Спершу я гадала, що завдяки мені брат і сестра зблизяться, і переконала себе, що я повинна привести їх до примирення. Але примирення не сталося. Натомість утвердився певний крижано-холодний ритуал. Мати відвозила мене під будинок зовиці, але брала зі собою книжку або свою верстку і чекала на мене в машині; або ж Вітторія приходила по мене на вулицю Сан-Джакомо-дей-Капрі, але не стукала зненацька у наші двері, як це вона зробила першого разу, а чекала, доки я вийду до неї на вулицю. Тітка ніколи не говорила мені: «Спитай матір, чи не хоче вона зайти, я почастию її кавою». Батько остерігався казати: «Запроси її піднятися, хай зайде на хвилинку, побалакаємо, і тоді ви підете». Їхня взаємна ненависть залишилась незмінною, і невдовзі я сама відмовилась від будь-яких спроб посередництва. Натомість я почала усвідомлювати, що їхня ненависть ішла мені на користь: якби батько помирився з сестрою, мої зустрічі з Вітторією більше не були б ексклюзивними, я б перейшла у нижчий ранг небоги і втратила б роль подруги, повірниці й спільниці. Іноді мені здавалося, що якби вони перестали ненавидіти одне

одного, я б сама вигадала щось, щоб цю ненависть оживити.

7

Якось, без жодного попередження, тітка повела мене знайомитися з іншими сестрами і братом її та мого батька. Ми пішли до дядька Ніколи, який працював робітником на залізниці. Вітторія називала його старшим братом, немов мій батько, який був найстаршим, ніколи й не народжувався. Навідалися до тітки Анни та тітки Розетти, які були домогосподарками. Чоловік першої працював у типографії, де друкували газету «Маттіно», а другої – на пошті. То було щось на кшталт дослідження кровної спорідненості, і саме так називала наші мандри сама Вітторія, вживаючи говірку: «Ходімо запізнатися з твоєю кров'ю». Ми пересувалися Неаполем у зеленому «Фіаті чінквеченто» – спершу поїхали у Кавоне, де була домівка тітки Анни, тоді на Флегрейські поля, де жив дядько Нікола, а відтак – у Поццуолі, де мешкала тітка Розетта.

Я усвідомила, що ледве пам'ятаю всю цю рідню, а може, навіть ніколи й не знала їхніх імен. Я спробувала це приховати, але Вітторія про це здогадалася і тут-таки знову взялася лихословити про мого батька, який позбавив мене прихильності цих людей, які хай ніде не вчилися і не мають добре підвішеного язика, зате мають велике серце. Серце було для неї дуже важливе, а судячи з її жестів, розташоване воно було десь між її великих грудей, у які вона раз у раз вдаряла своєю широкою долонею з вузлуватими пальцями. Під час цих зустрічей вона знай говорила мені: «Подивись добре, які ми, а які твій батько і твоя мати, а потім скажеш мені». Вона дуже на цьому наполягала. Казала, що в мене на очах шори, мов у коней, що я дивлюся, але не бачу того, що може мене стривожити. «Дивись, дивись, дивись», – торочила мені вона.

Я й справді уважно за всім спостерігала. Ці люди і їхні діти, мої ровесники або не набагато старші від мене, були для мене чимсь новим і приємним. Вітторія падала їм на голову разом зі мною без жодного попередження, та однаково дядьки з тітками, двоюрідні брати і сестри приймали мене дуже приязно, немов добре мене знали й усі ці роки тільки й робили, що чекали на ці мої відвідини. Їхні помешкання були невеличкі, сірі, обставлені предметами, які мене вчили вважати грубими, якщо не вульгарними. Жодних книжок, тільки в домі тітки Анни я бачила детективи. Усі вони сердечно розмовляли зі мною мішаниною з діалекту та літературної мови, і я намагалася говорити так само, чи принаймні до своєї суперправильної літературної мови додавала трохи неаполітанських інтонацій. Ніхто не згадував мого батька, ніхто не питав, як у нього справи, ніхто не передавав йому вітання, і це були очевидні ознаки ворожості до нього, зате вони усілякими способами намагалися дати мені зрозуміти, що на мене вони не сердяться. Вони звали мене Джанніною, як називала Вітторія і як ніколи не називали батьки. Я полюбила їх усіх, у

мене ще ніколи не було такої готовності любити, як під час тих відвідин. Я почувалася такою невимушеною і веселою, що почала думати, наче це ім'я, яке дала мені Вітторія – Джанніна, – чудесним чином породило в моєму тілі цілком іншу особу, приємнішу і геть відмінну від тієї Джованни, яку знали мої батьки, Анджела, Іда та однокласники. Візити ці приносили мені щастя, і, гадаю, Вітторії теж, бо тоді вона поводитися вельми зичливо, не виставляючи напоказ своєї агресивної вдачі. Насамперед я помітила, що брат, сестри, невістка, зяті й племінники ставилися до неї з ніжністю, як ставляться до нещасливої людини, яку всі люблять. Дядько Нікола був з нею особливо люб'язний, він пам'ятав, що вона любить полуничне морозиво, а коли дізнався, що воно подобається й мені, послав когось із дітей купити його для всіх. Коли ми прощалися, він поцілував мене в чоло і сказав:

– Добре, що на батька ти зовсім не схожа.

Тим часом я дедалі вправніше приховувала від батьків те, що зі мною діялося. Точніше, я вдосконалила свій спосіб брехати, кажучи правду. Звісно, робила я це не з легким серцем, це завдавало мені страждань. Коли я була вдома, коли чула, як вони ходять по квартирі своїм звичним, приємним моєму серцю кроком, коли ми разом снідали, обідали, вечеряли, моя любов до них брала гору, і я мало не кричала: «Тату, мамо, ваша правда, Вітторія ненавидить вас і хоче помсти, вона хоче забрати мене від вас, щоб завдати вам болю, тримайте мене, забороніть мені ходити до неї». Але тільки-но вони починали виголошувати фрази своєю суперправильною мовою, своїм стриманим тоном, немов за кожним словом криється якесь інше слово, правдивіше, якого вони мені не говорять, я відразу ж тайкома телефонувала Вітторії і домовлялася про зустріч.

Тепер лише мати іноді приязно розпитувала мене про те, що я робила.

– Куди ви ходили?

– До дядька Ніколи, він передає вам привіт.

– І як він тобі?

– Трохи дурнуватий.

– Не можна так говорити про свого дядька.

– Він весь час сміється без причини.

– Авжеж, пригадую, це й справді так.

– І він зовсім не схожий на тата.

– Це правда.

Незабаром я зробила ще один важливий візит. Тітка повела мене – як завжди, без попередження – до Маргеріти, яка мешкала неподалік від її дому. Увесь той район оживляв у мені дитячі тривоги. Мене бентежили обдерті стіни, низькі будівлі, що здавались порожніми, сіро-блакитні або жовтуваті барви, люті собаки, які з гавкотом гналися якийсь час за нашим «фіатом», запах газу. Вітторія припаркувалася, попрямувала до просторого двору, оточеного блідо-блакитними будиночками, увійшла в якісь двері, і лиш коли почала підніматися сходами, обернулася й сказала мені: «Тут мешкає дружина Енцо з дітьми».

Ми піднялися на четвертий поверх, і Вітторія, замість того щоб подзвонити – і це була перша несподіванка, – відчинила їх своїм ключем. Вона голосно сказала: «Це ми», – після чого відразу пролунав захоплений вигук говіркою – «Я така рада!» – що передував появі невеличкої, кругленької жіночки. Вона була вся в чорному, а її миле обличчя разом із синіми очима немов потопало у морі рожевого жиру. Вона запросила нас у темну кухню, познайомила з дітьми – двома хлопцями двадцяти з гаком років, Тоніно та Коррадо, і дівчиною Джуліаною, якій було років вісімнадцять. Джуліана була струнка, дуже гарна чорнявка із сильно нафарбованими очима – такою, мабуть, була її мати замолоду. Тоніно, найстарший, теж був вродливий, від нього віяло силою, але він здався мені дуже неспокійним, він почервонів лише від того, що мусив потиснути мені руку, і жодним словом не звернувся до мене. Натомість Коррадо, єдина серед них відкрита і смілива людина, здався мені дуже схожим на того чоловіка, якого я бачила на цвинтарному фото: те саме кучеряве волосся, те саме низьке чоло, ті самі жваві очі й та сама усмішка.

Коли на стіні кухні я побачила світлинку Енцо у формі поліцейського, з пістолетом при боці, набагато більшу, ніж фото на кладовищі – вона була у пишній рамці, а перед нею горіла червона лампадка, – і помітила, що він був чоловіком з довгим тулубом і короткими ногами, його син здався мені живим приви́дом. Він заговорив зі мною спокійно і чарівливо, жартував, обсипав іронічними компліментами. Мені це подобалось, я була рада, що він ставить мене в центр уваги. Але Маргеріті це здалося неввічливим, вона кілька разів пробурчала говіркою: «Корра, ти невихований, дай дівчинці спокій». Коррадо замовк, утупившись у мене палким поглядом, а тимчасом мати його напихала мене тістечками, вродлива Джуліана, пишнотіла і рум'яна, щебетала мені щось своїм пронизливим голосом, а Тоніно оточував мовчазною люб'язністю.

Під час цього візиту і Маргеріта, і Вітторія частенько кидали погляди на чоловіка в рамці. Так само часто вони згадували його короткими фразами типу: «Уяви собі, як радів би Енцо, уяви собі, як би він сердився, а знаєш, йому б це сподобалось». Вони, мабуть, поводитись так уже майже двадцять років – двоє жінок, які згадують того самого чоловіка. Я дивилась на них, розглядала. Уявила собі Маргеріту молодішою, схожою на Джуліану, а Енцо – схожого на Коррадо, Вітторію ж уявляла зі своїм обличчям, а батька – батька теж – таким, яким він був на фото, схованому в металевій коробці, де на тлі видно було літери «РІА». Звісно, на тих вулицях могла бути якась піцерія чи кулінарія, і вони теж не раз проходили

повз, а може, навіть фотографувалися там ще до того, як молода і хижа Вітторія вкрала у прекрасної й ніжної Маргеріти чоловіка з вовчими зубами, чи, може, й пізніше, під час їхнього таємного роману, але потім уже ні, після того як мій батько виказав їх, було лише страждання і лють. Та часи минають. Тепер вони обидві, моя тітка і Маргеріта, спокійно й мирно бесідували, а все ж я не могла собі уявити, щоб той чоловік зі світлини міг стискати сідниці Маргеріти точнісінько так само, як стискав сідниці моєї тітки, коли вона вкрала його, стискати з такою ж спритною силою. Від цієї думки я аж спалахнула, і Коррадо сказав: «Ти думаєш про щось гарне», – я ж вигукнула: «Зовсім ні!» – але не могла позбутися тих видінь, і моя уява далі малювала, як тут, у цій темній кухні, обидві жінки безліч разів розповідали одна одній, з усіма подробицями, про вчинки і слова чоловіка, якого вони ділили між собою – ім, мабуть, було нелегко, аж поки вони не знайшли рівновагу між добрими і лихими почуттями.

Ця спільна опіка над дітьми теж, мабуть, не завжди була погідною. Можливо, не є вона цілком мирною і тепер. І невдовзі я зрозуміла щонайменше три речі: по-перше, Коррадо був улюбленцем Вітторії, а інших двох це дратувало; по-друге, Маргеріта цілком підкорялася волі моєї тітки: коли вона говорила, то завжди стежила, чи тітка погоджується з нею, а якщо та не погоджувалася, то відразу відхрещувалася від сказаного; по-третє, усі троє дітей любили свою матір й інколи намагалися захистити її від Вітторії, проте ставилися до моєї тітки з чимось на кшталт застрашеної побожності, шанували її, як шанують божество, від якого залежить їхнє існування, і боялися її. Природу їхніх стосунків я зрозуміла уповні, коли розмова зайшла про друга Тоніно на ім'я Роберто – він виріс там, в районі Пасконе, але коли йому було п'ятнадцять, перебрався з родиною до Мілана; того вечора цей хлопець мав приїхати до Неаполя, і Тоніно запропонував йому переночувати у них. Маргеріту це розсердило:

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=66746023&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Ріоне Альто – район Неаполя на верхівці пагорба Вомеро, сусідує з елітним кварталом Вомеро. (Тут і далі прим. перекл.)

2

Сабайон – десерт італійської кухні, яечний крем з додаванням вина, рому і кориці.